

Mevrouw drs. C. de Grauw

Mevrouw B. van Dalen MSc

Mevrouw drs. M. van Bommel

Colofon

Auteurs

drs. Claudia de Graauw
Britte van Dalen MSc
drs. Marianne van Bommel

Vormgeving

Stijn van Dalen en Stan ten Thije
januari 2016

PON-nummer

1602/50110

ISBN

978-90-5049-549-3

PON
Postbus 90123
5000 LA Tilburg
T (013) 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl

Provincie Noord-Brabant

Inhoudsopgave

1 Conclusies

2 Culturele infrastructuur

- 2.1 Alle disciplines
- 2.2 Beeldende kunst
- 2.3 Design
- 2.4 Media- en Beeldcultuur
- 2.5 Literatuur
- 2.6 Dans
- 2.7 Theater
- 2.8 Muziek

3 Methode van onderzoek en vervolg

- 3.1 Piramidemodel
- 3.2 Indicatoren
- 3.3 Werkwijze
- 3.4 Wenken voor vervolgonderzoek

4 Bijlagen

- Bijlage A Overzicht van gesprekspartners
- Bijlage B Beoordeling disciplines cultuursysteem
- Bijlage C Cijfers over het cultuursysteem

1 Conclusies

Het Brabantse cultuursysteem is zeer gevarieerd en kent vitale delen en kent minder vitale delen.

Ontwikkelingen volgen elkaar snel op, waardoor de vitaliteit continue verandert. Er zijn behoorlijk wat verschillen in vergelijking met de vorige meting in 2013. Sommige positief, maar ook negatief. De vitaliteit van elke discipline in zijn geheel is achteruit gegaan. Enerzijds zijn er bezuinigingen waar de culturele sector slechts ten dele tegen bestand is. Als gevolg van deze bezuinigingen en een veranderende vraag van de afnemer, is het noodzakelijk dat culturele organisaties zich opnieuw uitvinden. Experts zien dat organisaties het lastig vinden om nieuwe mogelijkheden te zien, kansen om te zetten in nieuwe verdienmodellen en ondernemerschap te tonen. Daarnaast zien we bij enkele disciplines, zoals design dat er voornamelijk kritischer wordt gekeken naar wat er is en wat er kan. Door beter na te denken over wat mogelijk is, wordt het bestaande kritischer beoordeeld.

Het minder vitaal worden van het cultuursysteem is toe te wijzen aan verschillende factoren. Hieronder een korte samenvatting van ontwikkelingen die spelen in het culturele veld.

De culturele sector kent steeds meer interdisciplinariteit. Er zijn steeds meer cross-overs, samenwerkingsvormen en daarmee zelfs weer nieuwe kunstvormen. Het is steeds lastiger om de verschillende kunstvormen te vangen in disciplines.

Ook de lagen van de piramide worden steeds minder sterk afgebakend. Kunstenaars, in elke laag van de piramide en uit verschillende disciplines worden door elkaar geïnspireerd. Door social media en internet is het steeds gemakkelijker om elkaar te vinden, werk te delen en van elkaar te leren. Hierdoor verdwijnt de noodzaak van kunstenaars om zich te organiseren, bijvoorbeeld in verenigingen. Maar ook leren krijgt een andere vorm omdat veel kennis gemakkelijker toegankelijk is. Ook het tonen van de eigen kunst (statisch of bewegend) verandert. Drempels verdwijnen en iedereen heeft een platform op het internet en kan zijn eigen publiek genereren.

Er verdwijnen steeds meer centra voor de kunsten. Voornamelijk in de regio. In de steden blijven ze bestaan. Het lesaanbod verandert of verdwijnt en zij krijgen een andere rol. De culturele sector maakt zich zorgen om deze ontwikkeling omdat de kwaliteit van cultuureducatie (buiten school) hierdoor slechter zou worden, minder goed controleerbaar en de doorstroom onduidelijk. De markt lijkt echter in te spelen op de vraag. De centra voor de kunsten zoeken steeds meer samenwerking met scholen en kunnen een andere rol gaan spelen voor amateurkunstenaars. Nieuwe technologie zorgt voor nieuwe kunstvormen, maar heeft ook andere faciliteiten nodig die amateurs niet zelf hebben.

Op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie kiest een deel van de scholen bewust voor cultuureducatie en integreert deze in het curriculum en leert steeds beter werken aan de culturele competenties. Scholen leren vragen te stellen aan het culturele veld over wat ze nodig hebben. Het culturele veld moet wennen aan scholen die vragen stellen in plaats van bestaand aanbod afnemen. De culturele marktplaatsen of wel bureaus cultuureducatie of intermediairs genoemd spelen hierbij een belangrijke rol om het aanbod te vinden bij de vragen die de scholen stellen. De culturele marktplaatsen zijn nu nog wijdverspreid over Brabant, maar deze situatie is niet blijvend in alle gemeentes. Scholen die echter niet kiezen voor cultuureducatie (soms ook omdat ze niet de mogelijkheid hebben om mee te doen aan De CultuurLoper omdat hun gemeente niet meedoet) dreigen naast de boot te vallen. De toekomst van het kunstmenu is onzeker, waardoor het kwalitatief goede aanbod van receptieve kunst dreigt weg te vallen.

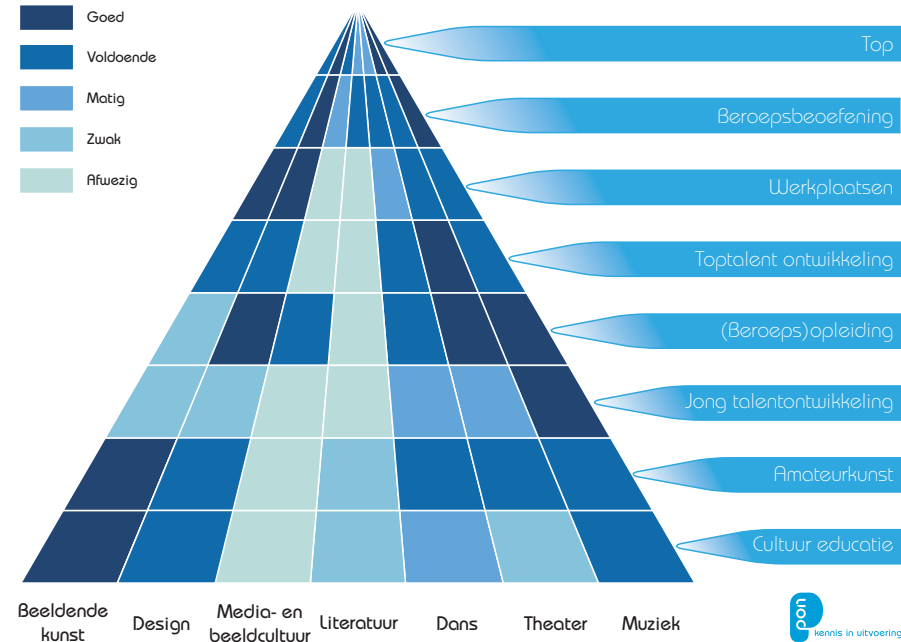
Festivals spelen een steeds belangrijkere rol in de beroepspraktijk, maar ook voor talentontwikkeling (jong en top) en de werkplaatsen. Hier krijgen kunstenaars en kunstenaars in ontwikkeling een podium om zich te ontwikkelen, maar ook om kennis te delen en geïnspireerd te worden. Er komen steeds meer festivals. De festivals worden steeds meer interdisciplinair waardoor minder populaire kunstvormen ook een podium op een verschillende festivals met verschillend publiek krijgen. Festivals geven ook opdrachten aan kunstenaars en kennen steeds vaker activiteiten, bijvoorbeeld op het gebied van cultuureducatie, naast de dagen dat het festival daadwerkelijk plaats vindt.

Er komen steeds minder structurele subsidies en steeds meer incidentele en projectsubsidies. Gemeentes willen hun subsidiegeld los maken om beter in te kunnen springen op ontwikkelingen. Flexibiliteit is gewenst.

De politiek lijkt meer moeite te hebben om keuzes voor structurele culturele subsidies te verantwoorden. Goede argumentatie van de organisaties ontbreekt. Veel culturele organisaties vinden het wegvalen van de structurele subsidies lastig omdat hun bestaanszekerheid daarmee weg lijkt te vallen. Er is nog geen antwoord op deze ontwikkeling en de sector worstelt hiermee. Dit leidt ertoe dat kunstenaars en medewerkers steeds vaker voor geen of een kleine vergoeding werken of veel onbetaalde overuren draaien. Er is veel passie in de culturele sector die de culturele sector draaiende houdt. Culturele instellingen zullen echter op zoek moeten naar andere oplossingen. Er is geen ruimte om te investeren of te experimenteren met ondernemerschap of andere organisatie-modellen. Sterker, secundaire zaken naast het maken en tonen van kunst kalven steeds verder af, waaronder hrm en leiden van de organisatie, waardoor culturele organisaties in een negatieve spiraal geraken.

Ten slotte is er sprake van decentralisatie van cultuurbeleid. Daar waar gemeenten eerder het beleid van het ministerie volgden zien we dat steden een steeds belangrijkere rol krijgen in het bepalen van het beleid. Deze decentralisatie van het cultuurbeleid biedt allerlei kansen voor Brabant. Door samen te werken kunnen keuzes gemaakt worden waardoor elke stad de mogelijkheid krijgt zich te profileren. Deze stedelijke profileringen kan voor heel Brabant gunstig zijn, omdat de steden gemakkelijk toegankelijk zijn en niet ver van elkaar af liggen.

Figuur 1 Uitleg beoordeling

- Beeldende kunst kende een vitaal cultuursysteem met een stevige basis. Deze basis en het midden is minder vitaal geworden. Hieraan liggen vooral algemene oorzaken (zoals hierboven beschreven) ten grondslag.
- Design kende en kent nog steeds een vitaal cultuursysteem. De onderkant van de piramide lijkt minder goed te scoren, maar dit is voornamelijk toe te wijzen aan een meer vooruitstrevende visie en daarmee een kritischer blik naar de eigen discipline.
- De discipline media- en beeldcultuur is vernoemd om beter aan te geven wat er onder verstaan wordt. Deze discipline is zeer gevarieerd en het verschilt sterk per genre hoe vitaal het cultuursysteem is. Enkele genres zijn in opkomst, waardoor de infrastructuur opgebouwd wordt, langer bestaande genres hebben moeite de veranderende financiële situatie. In haar geheel zijn er echter veel verbeterpunten en is het systeem minder vitaal.
- Literatuur is achteruit gegaan, waardoor het slecht is gesteld met de vitaliteit van literatuur. Dit komt deels door de smalle opvatting van literatuur van de experts.
- Bij dans scoren de onderste lagen van de piramide lager. Dit is deels toe te wijzen aan de kritische blik van de experts. De discipline heeft echter moeite met het beantwoorden van de financiële vraagstukken die er spelen.
- Ook bij theater heeft de onderkant van de piramide een lagere score.
- Muziek was vitaal en scoort in verschillende lagen minder goed, maar nog steeds voldoende tot goed.

2 Culturele infrastructuur

In dit hoofdstuk bekijken we de culturele infrastructuur per discipline. Per discipline worden een aantal zaken belicht. Allereerst zijn er algemene conclusies over de discipline. Deze zijn gebaseerd op de aanwezige organisaties, de meningen en opmerkingen uit het veld en de politiek, de contouren, maar ook op enkele cijfers over de discipline. De volledige cijfers zijn terug te vinden in de bijlagen. Bij deze conclusies wordt gekeken naar de piramide en de negen indicatoren. De indicatoren staan beschreven in de tweede paragraaf van het vierde hoofdstuk.

Daarna worden de uitkomsten van deze meting vergeleken met de vorige meting (begin 2014). Ten slotte worden twee piramides gepresenteerd. De eerste met de belangrijkste organisaties per laag van de piramide en de tweede met enkele contouren. Deze contouren vloeien voort uit de groeps gesprekken.

Een aantal ontwikkelingen zien we echter bij alle, dan wel de meeste disciplines terug. Deze discipline overstijgende ontwikkelingen worden in de eerste paragraaf besproken.

2.1 Discipline overstijgende ontwikkelingen

De disciplines worden steeds lastiger om te handhaven, omdat er steeds meer **interdisciplinair** wordt gewerkt. Kunstenaars zoeken deze grenzen op. Door nieuwe kunstvormen wordt het ook steeds lastiger om kunst en cultuur in een bepaalde discipline in te delen. Daarnaast is het lastig om in disciplines te praten omdat het niet voor alle kunstuitingen automatisch duidelijk is bij welke discipline het hoort. Een voorbeeld hiervan is foto, wat soms onder beeldende kunst valt en soms bij media- en beeldcultuur. Bij andere kunstvormen worden disciplines gecombineerd. Voorbeelden hiervan zijn dans en theater.

De beoordeling van de disciplines is soms lastig door de grote verschillen binnen de disciplines. Zo valt onder media- en beeldcultuur foto, film, animatie, games, interactieve media en creatieve technologie. Er zijn grote verschillen tussen de vitaliteit van film en interactieve media. Zelfs binnen film zijn er verschillen tussen documentaire en fictie.

De piramide suggereert een sterke scheiding tussen de lagen in de piramide en dat een kunstenaar van de ene laag naar de volgende laag groeit. De **lagen in de piramide** worden echter steeds meer **fluïde**. Zo is er door de komst van social media, waaronder youtube en instagram, veel meer kennisuitwisseling tussen kunstenaars in de verschillende lagen. Zo leren beroepskunstenaars ook van amateurs en inspireren ze elkaar ook. Maar ook de lagen er tussen zijn minder vast omljnd en het doorgroeien van laag naar laag is ook niet meer van deze tijd. Zo stromen sommige jonge talenten meteen door naar de top en krijgen goede amateurs ook kansen op festivals en podia voor beroepsbeoefenaars.

Er wordt ook vaker samengewerkt tussen kunstenaars uit de verschillende lagen. Zo zijn er steeds meer projecten en programma's waarbij professionele kunstenaars samenwerken met amateurkunstenaars.

De komst van **internet en social media** is een belangrijke ontwikkeling voor de kunsten. Kunstenaars kunnen gemakkelijk kennis delen en informatie uitwisselen, onder andere door how-to-filmpjes. Het plaatsen van eigen werk (een filmpje of foto ervan) is laagdrempelig. Het internet en met name social media biedt iedereen een podium. Door het laagdrempelige karakter van internet en social media is het potentiële publiek groot.

Er vallen steeds meer **centra voor de kunsten weg**. Enerzijds door bezuinigingen en de manier waarop ze zijn georganiseerd en anderzijds door de veranderende vraag van particulieren aangaande kunstonderwijs (bijvoorbeeld workshops in plaats van langdurige cursussen). Daarom is in oktober 2015 in opdracht van de provincie Brabant en de VBG een tijdelijke adviescommissie buitenschoolse cultuureducatie (commissie Paes) opgericht. Dit heeft geleid tot een rapportage met als uitkomst aanbevelingen om de culturele dynamiek in de buitenschoolse cultuureducatie te versterken. Er is aangegeven dat bestuurlijke bevoegdheid van gemeenten en provincie essentieel is, nieuwe organisatie modellen nodig zijn en er aandacht moet zijn voor de kwaliteit, vakmanschap en arbeidsvoorwaarden. Ook het verbinden op lokaal niveau (met regie op regionaal niveau) met andere activiteiten in het publieke domein behoeft aandacht, aldus de adviescommissie Paes¹.

¹ Culturele dynamiek versterken. Eindrapport van de adviescommissie buitenschoolse cultuureducatie oktober 2015. BMC, Kunstbalie en PON, Tilburg.

De experts vanuit verschillende sectoren die zijn geraadpleegd over de vitaliteit van het cultuursysteem en die van oudsher gebruik maken van deze centra (muziek, beeldende kunst, dans, theater) maken zich door het wegvallen van de centra voor de kunsten eveneens zorgen over de kwaliteit en de samenhang van de buitenschoolse kunsteducatie en de amateurkunsten. Voor hen staan de centra voor de kunsten voor een kwaliteitskeurmerk en is doorstroom inzichtelijk voor de deelnemers. De markt voor particulier kunstonderwijs wordt meer en meer overgenomen door zelfstandige docenten, o.a. door voormalige docenten van de centra voor de kunsten die als zelfstandige verder gaan. De experts zien weinig kansen en mogelijkheden voor de centra voor de kunsten op het gebied van samenwerking met culturele instellingen of het onderwijs, terwijl deze er wel zijn door hun faciliteiten, kennis en vaardigheden anders in te zetten.

In de kunsten is veel **vrijwilligerswerk**, dan wel zeer laag betaald werk. Binnen de culturele instellingen worden veel onbetaalde overuren gemaakt om hun kunstvorm te voeden. Gesteld wordt ook dat culturele organisaties, waaronder festivals, kunstenaars en leveranciers van aanverwante producten vaak weinig of niets betalen voor hun producten omdat ze hier de middelen niet voor hebben. Door dit te kort aan middelen hebben culturele organisaties volgens de experts niet de mogelijkheid om te groeien en zich te ontwikkelen. Om te kunnen ontwikkelen en groeien zijn investeringen nodig. Culturele organisaties hebben geen middelen of reserves om te investeren.

Bij de financiering zien we dat kunst en cultuur vaker **projectmatig** wordt gefinancierd en dat de structurele financiering terug wordt gedraaid. Gemeenten willen graag dat hun financiële middelen los komen van structurele verplichtingen om zo nieuwe ontwikkelingen te volgen en incidenteel en projectmatig te investeren. De culturele sector ervaart deze ontwikkeling als belastend omdat het werven van fondsen en andersoortige financiering tijdsintensief en onzeker is. Voor elk project moet opnieuw subsidie aangevraagd worden, waarvoor de organisaties niet de middelen hebben.

Van culturele organisaties wordt al langere tijd verwacht dat ze meer ondernemerschap tonen. De verandering van subsidiewijze sluit hierbij aan. Culturele organisaties, en met name uit de traditionele disciplines en organisaties die al langer bestaan, hebben hier moeite mee. Organisaties proberen hierop in te spelen, maar ze hebben niet de kennis, vaardigheden of financiële ruimte om te leren en experimenteren op dit gebied. Om te veranderen zijn deze facetten

nodig. Brabant C Fonds wil deze ruimte bieden voor organisaties en daarmee de veranderingen in het culturele veld te voeden.

Festivals worden een steeds belangrijkere speler. Het publiek wil een totaalbeleving en gaat daarmee graag naar festivals. Door het grote bereik lijken politici het gemakkelijker te vinden om festivals te financieren. Mede omdat het over een projectfinanciering gaat. Festivals bieden kunstenaars enerzijds ruimte om hun werk te laten zien aan het publiek en anderzijds inspiratie. Ze laten zien wat speelt en wat mogelijk is binnen een vakgebied. Festivals zijn ook steeds vaker opdrachtgever, waarbij een stuk speciaal voor een festival wordt gemaakt. Door deze groei van festivals hebben zij steeds vaker ook activiteiten buiten het festival, bijvoorbeeld op het gebied van cultuureducatie.

Ook bij de festivals zien we steeds meer interdisciplinariteit. Vaak zijn ze toegespitst op één discipline en laten ze daarnaast zien wat er in andere disciplines gebeurt. Dat betekent niet deze festivals niet belangrijk zijn voor de andere disciplines. Ze hebben hier een publiek dat ze anders waarschijnlijk niet zouden bereiken.

Op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie zijn er twee belangrijke ontwikkelingen. Enerzijds zijn er vanuit het landelijk programma "cultuureducatie met Kwaliteit" (FCP) De CultuurLoper en De Culturele Ladekast ontwikkeld. Hierbij worden basisscholen geholpen cultuureducatie te integreren in het onderwijs en zelf keuzes te maken op dit gebied. Meewerkende scholen gaan hierdoor ook vragen stellen aan culturele instellingen. De culturele instellingen moeten wennen aan de vraag vanuit het onderwijs. Cruciaal in deze programma's zijn de culturele marktplaatsen, ook wel bureaus cultuureducatie of intermediairs genoemd. Dit zijn gemeentelijke organisaties of personen die lokale vraag en aanbod samen brengen. Deze culturele marktplaatsen worden gemeentelijk gefinancierd. Niet bij elke gemeente is doorgang van de culturele marktplaats evident.

De toekomst van het Kunstmenu is onzeker. Dit wordt verzelfstandigd of afgebouwd. Hierdoor is het kwalitatief goede aanbod voor scholen die niet deelnemen aan De CultuurLoper of De Culturele Ladekast steeds beperkter. Binnenschoolse cultuureducatie hangt dan af van de eigen invulling die een school aan cultuureducatie geeft. Er kan zo een behoorlijk verschil komen te ontstaan tussen scholen die wel en scholen die niet voor een dergelijk kwalitatief goed basisprogramma kiezen of konden kiezen (als de gemeente deelneemt aan het programma heeft de school hierin geen keuze). Een kwalitatief goede binnenschoolse cultuureducatie is dan niet gegarandeerd.

2.2 Beeldende kunst

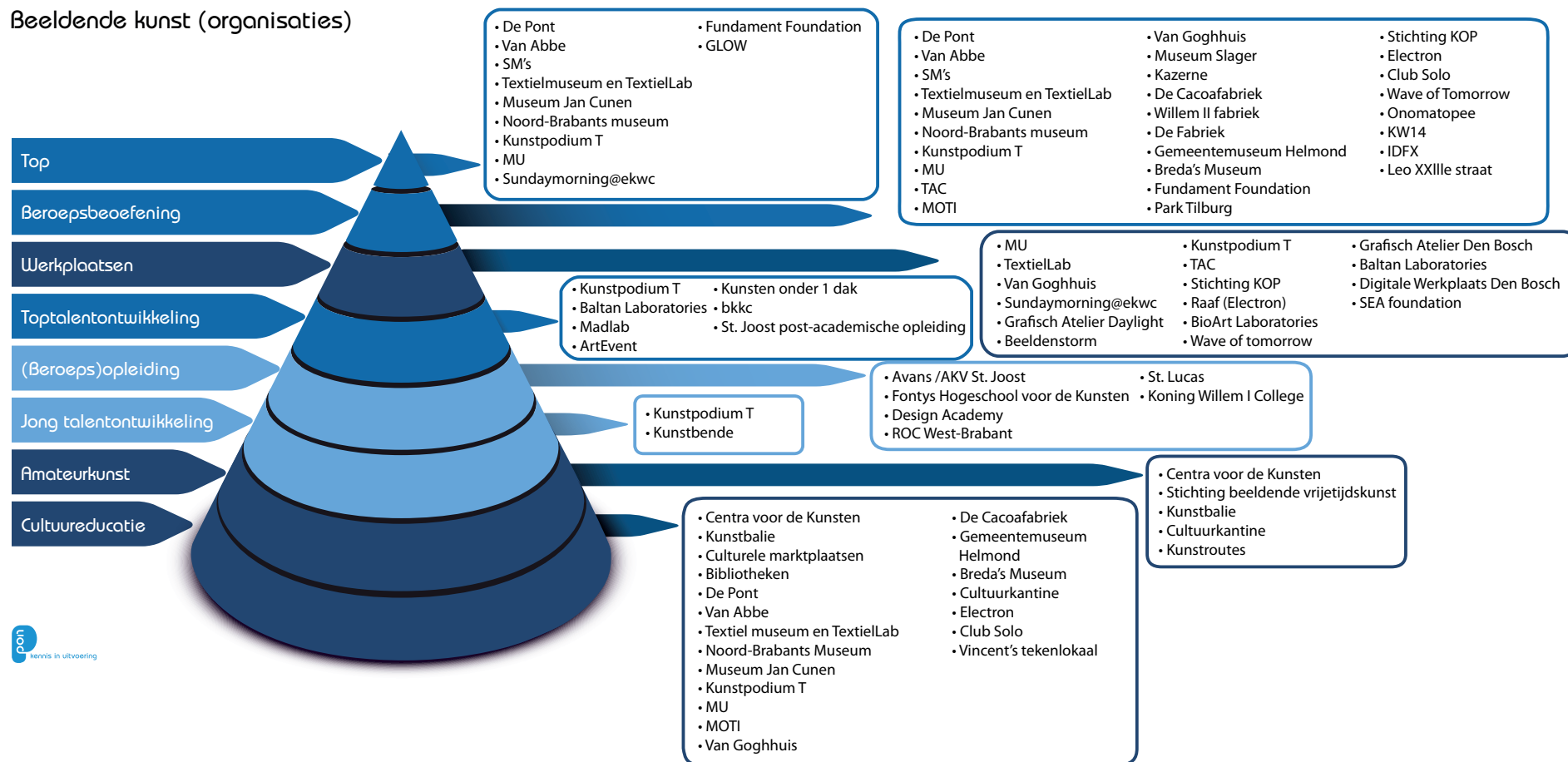
De discipline beeldende kunst is in beweging. Kunstenaars zoeken elkaar en de samenleving vaker op. Ze worden ondernemender. De financiële ontwikkelingen zijn hier een belangrijke oorzaak van. Beeldend kunstenaars kunnen niet meer terugvallen op een bijstandsuitkering en zijn verplicht om aan de slag te gaan met onder andere community-art en cultuureducatie. Beeldend kunstenaars zoeken elkaar ook steeds meer op. Er komen steeds meer plekken voor 'artists in residence', ook in Brabant. Doordat er meer plekken zijn hebben kunstenaars minder vaak een atelier nodig. De overheid helpt bij het creëren van deze plaatsen. Bij een deel van deze plaats gaat het alleen om een ruimte. Bij een deel zit ook begeleiding in de vorm van coaching. Er mist echter nog een laboratoriumruimte waar beeldend kunstenaars kunnen experimenteren. Life long learning gaat een steeds belangrijkere rol spelen, ook binnen de beeldende kunst. Hierdoor lopen de bovenste lagen van de piramide steeds meer door elkaar. Deze 'artists in residence' -plaatsen worden dan ook door zowel toptalenten, aankomend beeldende kunstenaars, gevestigde kunstenaars als kunstenaars uit het topsegment gebruikt. De laboratorium wordt in de vier bovenste lagen gemist. Deze plekken dragen wel bij om het gat tussen de opleidingen en de beroepspraktijk te vullen. Dit gat is nu lastig te overbruggen.

De amateurkunstenaars zijn niet georganiseerd en daarmee slecht zichtbaar. Terwijl de meeste amateurkunstenaars beeldend zijn ingesteld (20%, zie tabel 2 in bijlage B)). Ondanks dat beeldend een discipline die van oudsher goed vertegenwoordigd is binnen de binnenschoolse cultuureducatie is hier weinig doorstroom naar de amateurkunstenaars. Vaak kiezen mensen op latere leeftijd pas voor het maken van beeldende kunst. De beeldende amateurskunstenaars zijn veelal ongeorganiseerd. Door het wegvallen van de centra voor de kunsten verandert het educatieve aanbod voor amateurkunstenaars. Zo is er een steeds groter aanbod in de vorm van workshops en beurzen dat inspeelt op de veranderende vraag van amateurkunstenaars.

Kijkend naar het aantal voorzieningen voor beeldend kunstenaars (Kunstgaleries, expositieruimten en kunstuitleencentra) is dit relatief hoog in Noord-Brabant vergeleken met de rest van Nederland-Brabant (zie tabel 1 in bijlage B). Deze discipline scoort dan ook goed op deze indicator. Ook de indicator bereik heeft in de meeste lagen van de discipline een hoge score.

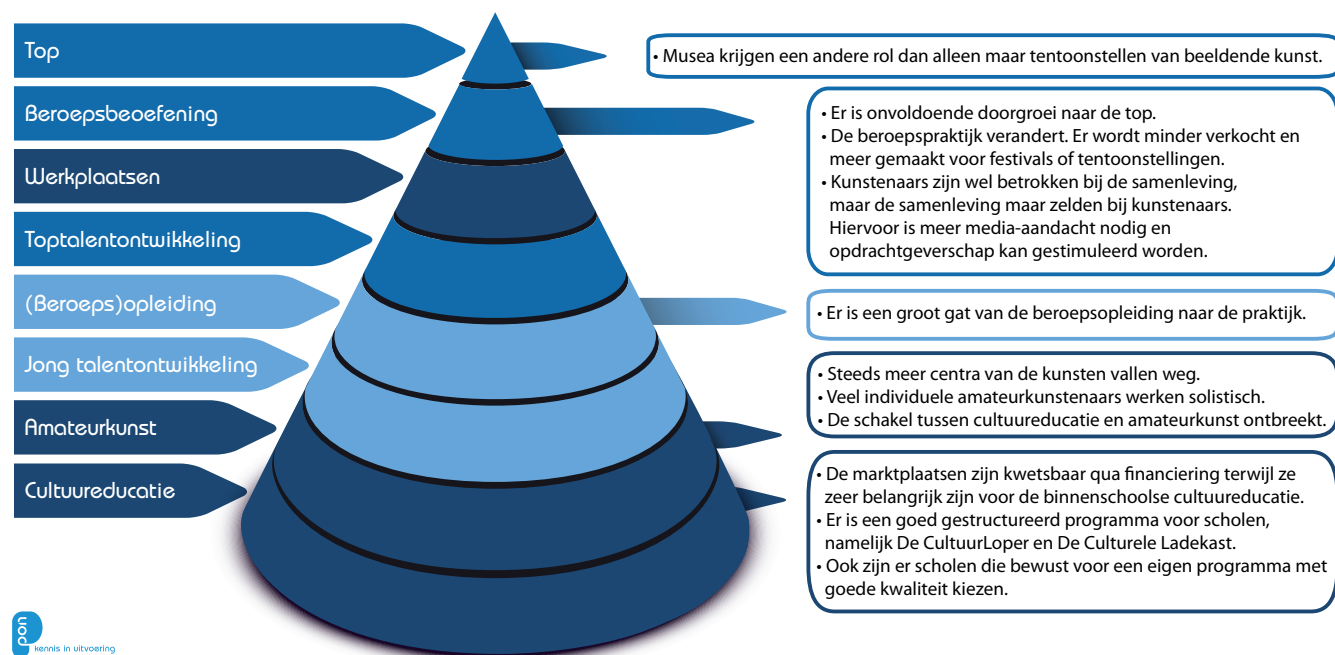
Bij een vergelijking met de gegevens van de vorige meting is te zien dat er een paar kleine verschuivingen zijn, maar dat met name de laag van de beroepsopleiding en de jong talentontwikkeling slechter scoren. Dit komt onder andere door de indicator spreiding waar beide lagen slecht op scoren.

Beeldende kunst (organisaties)

Beeldende kunst (contouren)

2.3 Design

Dit is een relatief nieuwe discipline, die anders is georganiseerd dan de disciplines die al langer bestaan. In Noord-Brabant is veel te doen op het gebied van design. Er zijn veel organisaties actief. Volgens de gegevens van CBS waren er in 2014 2.085 organisaties op het gebied van industrieel design (zowel commercieel als non-profit) (zie tabel 4 in bijlage B). Deze organisaties zijn sterk geconcentreerd. In Eindhoven zit veel design en draait mee in de wereldtop. Grafisch design is met name geconcentreerd in Breda. De sector wordt sterker door deze geografische concentratie. Er wordt hierdoor veel samengewerkt. Doordat de gemeenten deze concentratie versterken met hun beleid, worden ze als geheel sterker en is een betere en hogere top mogelijk met internationale aantrekkingskracht. In Den Bosch komt ook steeds meer aandacht voor design. Dat Eindhoven en Breda belangrijk zijn is terug te zien in het aantal studenten dat in Noord-Brabant afstudeert. Dit is relatief hoog vergeleken met de rest van Nederland (zie tabel 5 in bijlage B).

Deze discipline is financieel anders georganiseerd dan de klassieke disciplines. De organisaties zijn in mindere mate afhankelijk van subsidies. Er wordt gebruik gemaakt van projectsubsidies, maar in mindere mate van structurele subsidies. Commerciële organisaties nemen hun verantwoordelijkheid in de piramide en zorgen voor stageplekken voor studenten, bieden ruimte in talentontwikkelingstrajecten en werkplaatsen. Meerdere organisaties bevinden zich op verschillende lagen in de piramide en verbinden deze lagen met elkaar. Niet alle lagen lijken sterk vertegenwoordigd. Amateurkunst op het gebied van design vindt voornamelijk individueel en op social media plaats en is niet georganiseerd. Dit wordt echter niet als een gemis ervaren. Jong talentontwikkeling (binnen het amateurkunstcircuit) lijkt geen rol te spelen.

De discipline is bottom up georganiseerd en wordt gedragen door enthousiaste individuele personen die zelf actief zijn in de sector. De experts stellen dat door het commerciële potentieel van deze discipline de organisaties in deze discipline de piramide zelf in stand kunnen houden en verbeteren, mits hiervoor in beleid mogelijkheden voor gecreëerd worden.

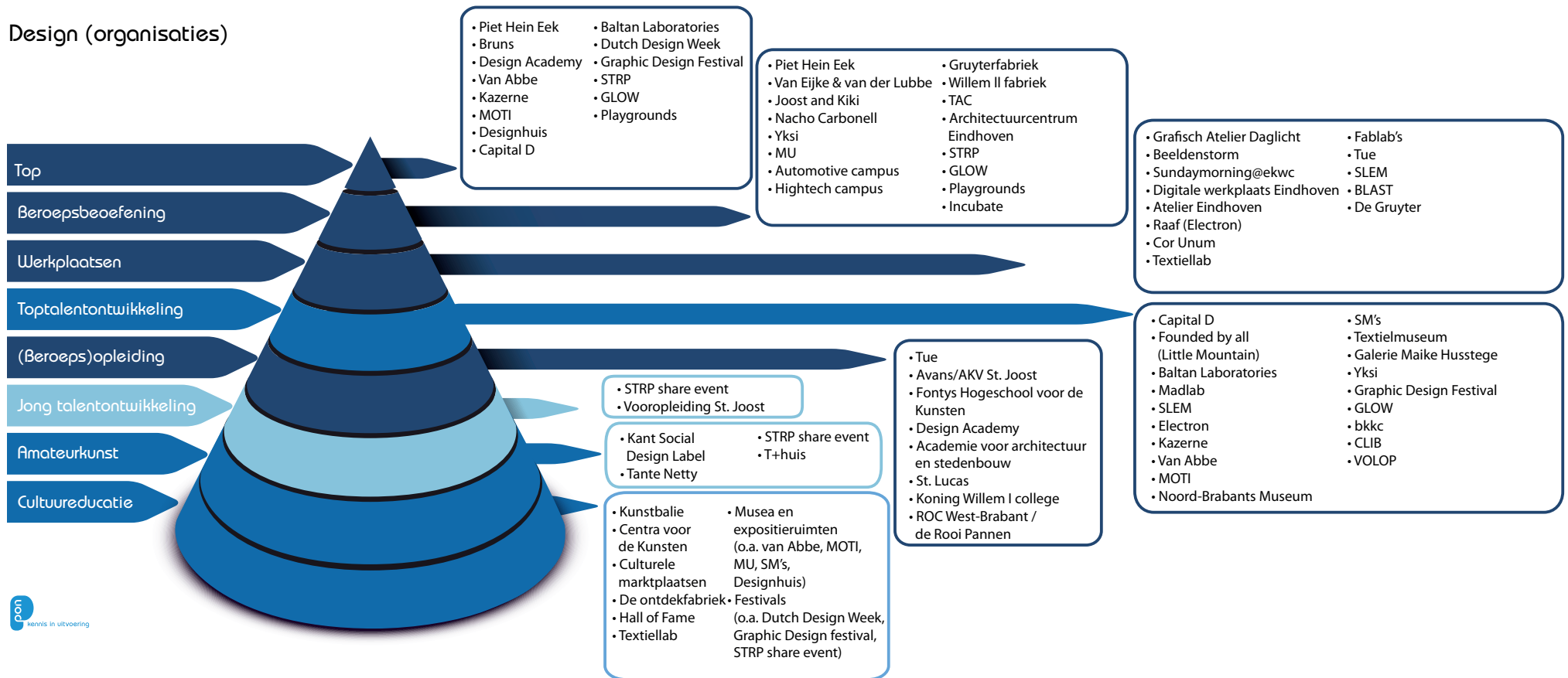
Nu de bovenste helft van de piramide stevig aanwezig is in het cultuursysteem, komt er ook steeds meer aandacht voor de onderste helft van de piramide. Design komt steeds vaker aan bod bij het onderwijs, alhoewel het nog vaak benaderd wordt vanuit de beeldende discipline. Er zijn kwalitatief goede projecten vanuit professionele organisaties voor het onderwijs.

De discipline is gemakkelijk toegankelijk en kent dan ook een groot bereik qua publiek. Binnen de discipline wordt onderscheid gemaakt tussen design als kunstvorm en toegepaste design, wat commercieel uitgebaat wordt. Door de toepasbaarheid van design zijn er veel relaties met andere disciplines, binnen en buiten de kunst. Designers zijn gewend om samen te werken met allerlei verschillende partijen vanuit hun werk om een product te kunnen produceren. Opmerkelijk is dat deze relaties vaak binnen de organisatie gelegd wordt, maar er wordt in mindere mate samengewerkt met organisaties van andere kunstdisciplines.

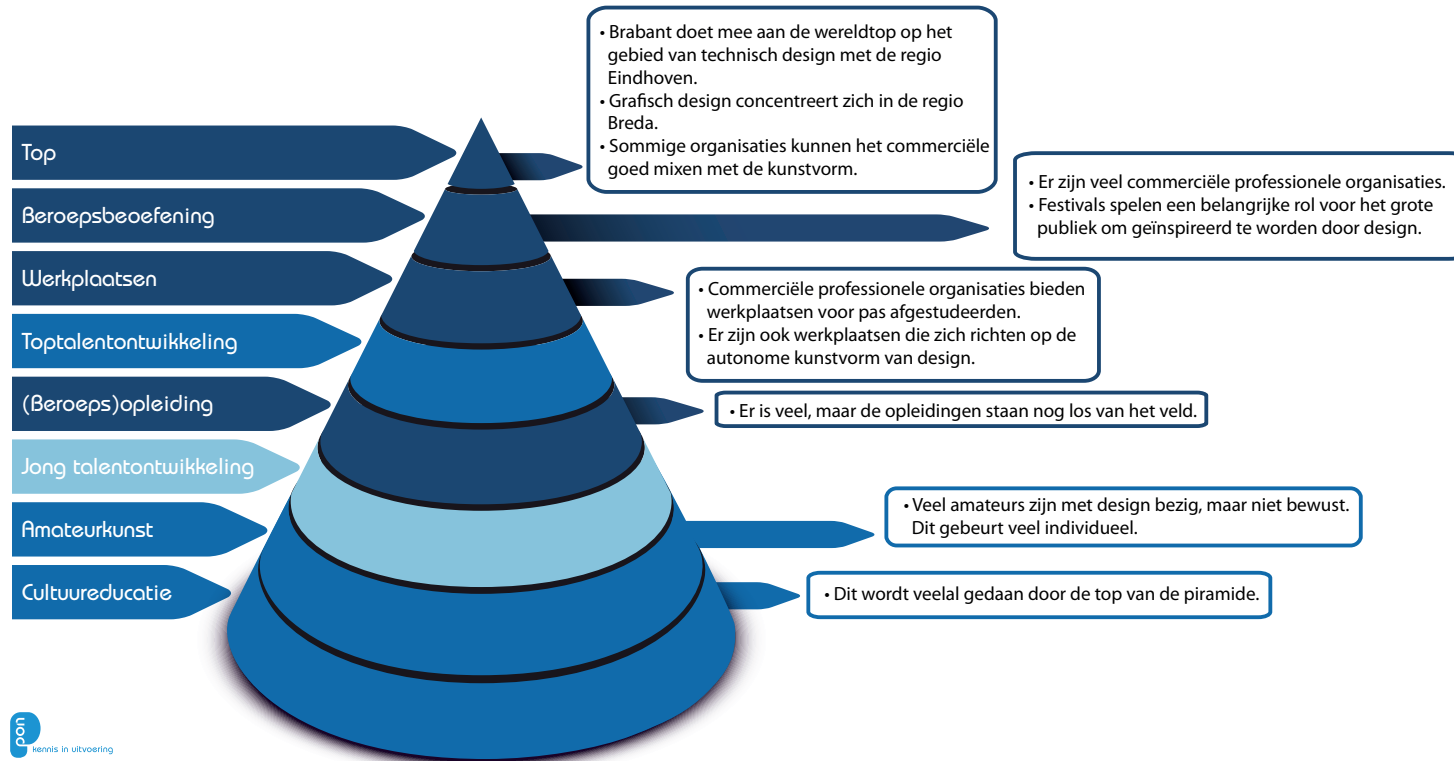
Alle lagen van de piramide scoren hoog op de indicator kwaliteit.

Bij een vergelijking met de piramide van de vorige meting scoren de onderste lagen iets minder goed. Dit is voornamelijk te verklaren door kritischere gesprekspartners die groei- en ontwikkelmogelijkheden zien voor cultuureducatie en amateurkunst in deze discipline. De laag van jong talentontwikkeling ontbreekt vrijwel. Dit wordt echter niet als een gemis ervaren.

Design (organisaties)

Design (contouren)

2.4 Media- en Beeldcultuur

De benaming AV-film, die vorige meting bij deze discipline gehanteerd is, is te nauw gebleken. Vandaar de benaming media- en Beeldcultuur die breder is dan alleen AV-film. Er is ook aandacht voor foto, animatie, games, interactieve media en creatieve technologie. Hierdoor is het een zeer diverse discipline en is er ook discussie wat er wel of niet onder verstaan wordt. Door de diversiteit is het ook lastig een mening te vormen over de discipline in haar geheel. De experts stellen dat het met de nieuwe media (animatie, games, interactieve media en creatieve technologie) erg goed is gesteld in Brabant, terwijl het met AV-film en foto minder goed is gesteld. Het beeld dat het niet goed zou zijn gesteld met film in de provincie wordt door de experts geschetst, terwijl dit niet herkend wordt door de gesprekspartners vanuit de gemeenten, de Adviescommissie Kunsten, de Kunst van Brabant en Brabants C Fonds. Ook de cijfers lijken dit tegen te spreken. Voor film zijn er in Noord-Brabant relatief veel bioscopen, filmdoeken en stoelen (vergeleken met de rest van Nederland). Daarmee loopt ook het aantal filmbezoeken voor op de rest van Nederland (zie tabel 6 en 7 in bijlage B). Ook in de piramide met organisaties is te zien dat er veel organisaties actief zijn in de top en beroepsbeoefening. Daarnaast worden enkele Brabantse filmproducties gemaakt oa door het Brabants C Fonds. Ook zijn er een aantal goede festivals op dit gebied in Brabant te vinden.

Een duidelijk verschil tussen de sub disciplines is dat samenwerking en cross-overs bij mediakunst voortdurend opgezocht worden (er zijn verschillende organisaties nodig om het te maken), terwijl bij film samenwerking en cross-overs tussen verschillende filmdisciplines (fictie, animatie, documentaire) nu pas op gang komt.

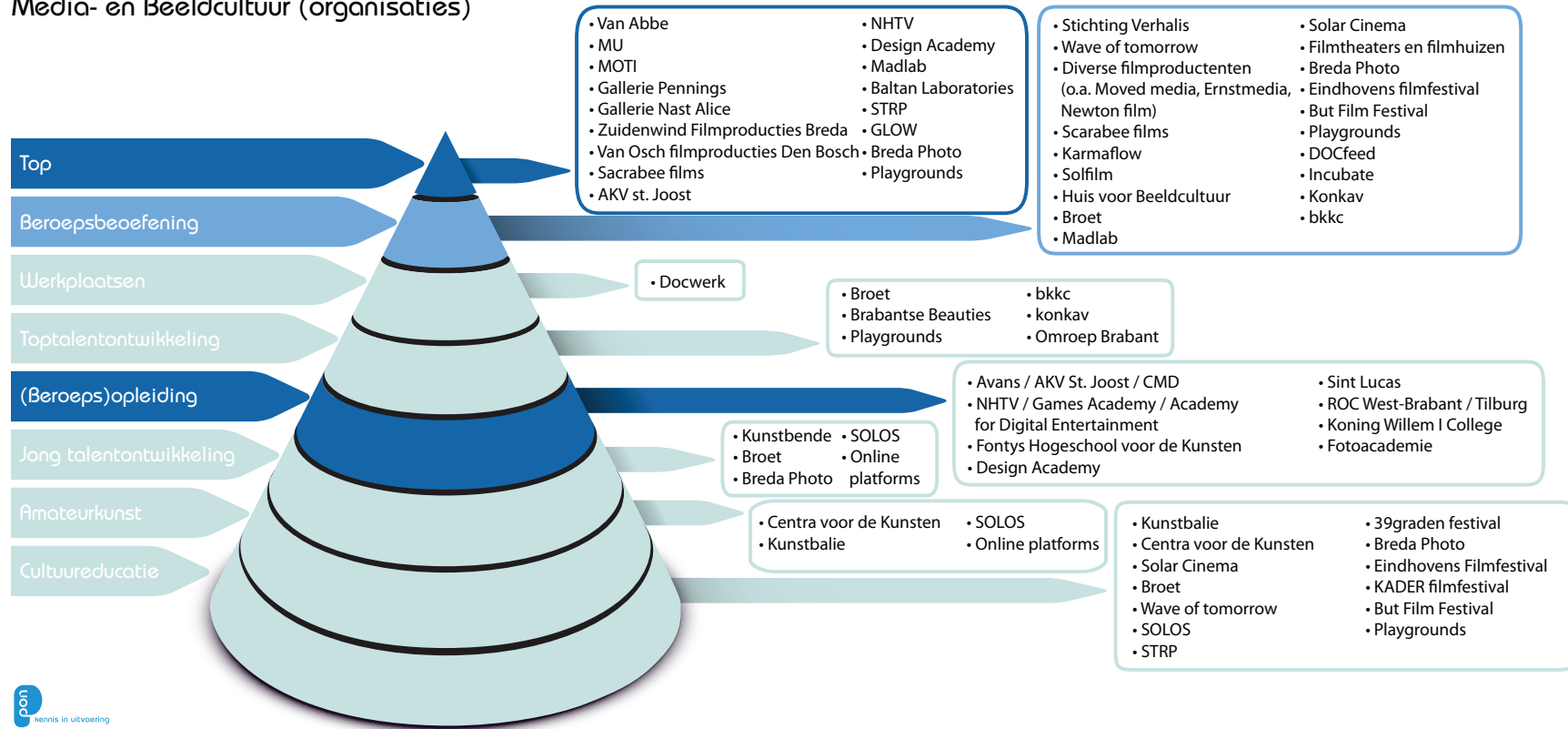
Er zijn echter ook overeenkomsten. Voor de verschillende sub disciplines zijn er beroepsopleidingen, welke positief beoordeeld worden. Helaas zijn meerdere lagen minimaal tot niet vertegenwoordigd. Denk hierbij aan de werkplaatsen, toptalentontwikkelingstrajecten of jong talentontwikkelingstrajecten. Maar ook voor amateurkunst en cultuureducatie is er weinig infrastructuur. De amateurkunstenaars zijn veelal niet georganiseerd. In Brabant zijn minder amateurkunstenaars actief binnen deze discipline (zie tabel 8 in bijlage B). Er is weinig aanbod op het gebied van buitenschoolse educatie voor media- en beeldcultuur. Er zijn enkel wat fotocursussen. Voor film, interactieve media en creatieve technologie zoeken de amateurkunstenaars dit aanbod voornamelijk via internet en social media.

Centra voor de Kunsten zouden hier een andere rol kunnen spelen, bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van werkruimte en apparatuur. Dit is voor goede amateurkunstenaars en daarmee talenten een gat in de markt. Op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie is er wat betreft foto en film wel wat aanbod, maar dit is beperkt en kwalitatief niet goed, zo zijn de experts van mening. Leerlingen worden creatief te weinig geprikkeld.

Experts missen beleid op dit gebied. Het ontbreekt daarom ook veelal aan infrastructuur. Er is wel wat, maar het is veelal incidenteel en onsamenhangend.

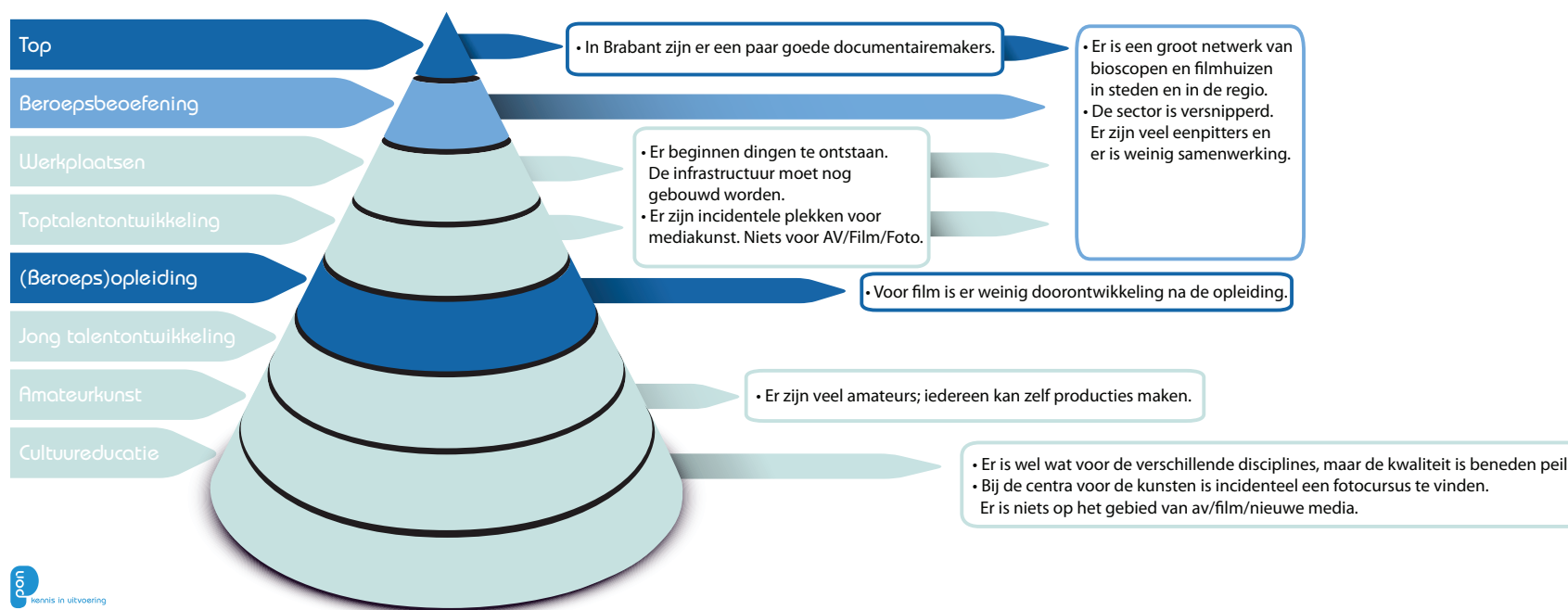
In vergelijking met de vorige meting zien we dat deze discipline minder vitaal lijkt te zijn geworden. De meeste lagen worden slechter beoordeeld. De experts in deze discipline hebben over de verschillende sub disciplines verschillende beelden, maar zijn in het algemeen kritisch over de vitaliteit van deze discipline.

Media- en Beeldcultuur (organisaties)

Media- en Beeldcultuur (contouren)

2.5 Literatuur

Bij literatuur maken de experts duidelijk het onderscheid tussen leesbevordering en literatuur. Leesbevordering met projecten zoals boekenstart horen bij het vak taal op school, maar behoren niet tot de kunstdiscipline literatuur. De kunstdiscipline literatuur wordt in tegenstelling tot leesbevordering vaak vergeten en heeft weinig aandacht in de lokale politiek, maar ook binnen de gemeenten. De experts vinden dat gemeenten hun schrijvers en dichters niet als iconen van hun eigen gemeente profileren.

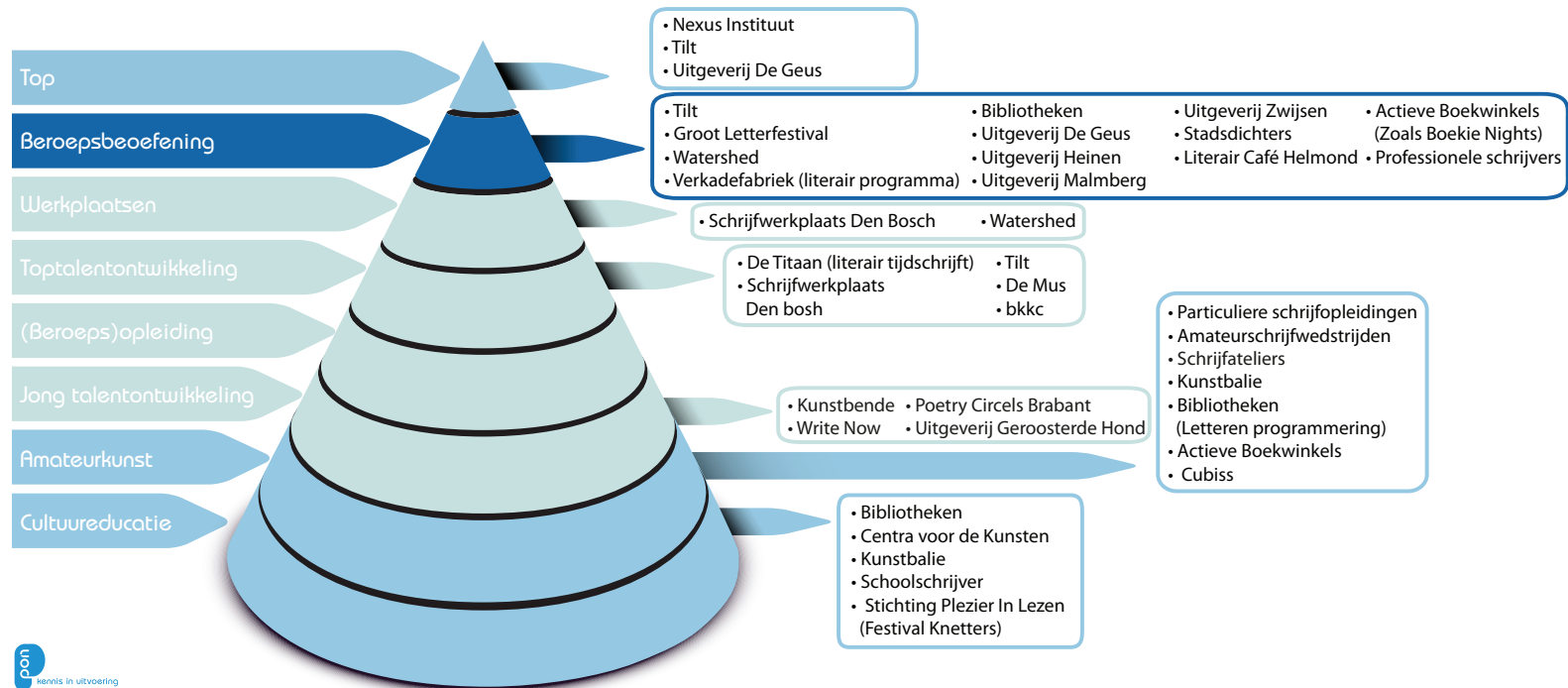
De beleidsmedewerkers spreken dit tegen. De gesprekspartners vanuit de gemeenten, de Adviescommissie Kunsten, de Kunst van Brabant en Brabants C Fonds en vatten literatuur breder op. Zij vinden de gehanteerde definitie van de experts elitair. Zij stellen dat daar waar mensen met taal bezig zijn, dit onder literatuur valt. Hierbij kan gedacht worden aan rap en 'spoken words'. Cross-overs met muziek en theater, waar de literaire sector haar voordeel mee kan doen. Vanuit beleid wordt literatuur en taal breder opgepakt en wordt gezien als een culturele sector en niet alleen als kunstvorm. Er is tot voor kort weinig beleid op gevoerd, omdat verwacht werd dat het uit de markt zou komen. Dit is aan het veranderen. Tilburg en Breda besteden steeds meer aandacht aan literatuur.

Als kunstdiscipline staat literatuur in Noord-Brabant nog in de kinderschoenen. De infrastructuur wordt nu opgebouwd. Deze infrastructuur is nodig om meer te bereiken binnen deze discipline. Verwacht wordt dat bij een sterkere infrastructuur, literatuur vaker zal worden opgenomen in interdisciplinaire festivals. Deze beweging is al ingezet en auteurs worden gevraagd voor interdisciplinaire festivals. Deze infrastructuur zal ook bijdragen aan het kweken van een publiek voor literatuur als kunstvorm. Door aanbod te presenteren, wordt vraag gecreëerd. Wat er wordt georganiseerd is echter vaak zeer lokaal waardoor het slecht zichtbaar is. Dit aanbod is vaak niet gericht op het Brabantse literaire veld. Dit wordt als een gemiste kans gezien.

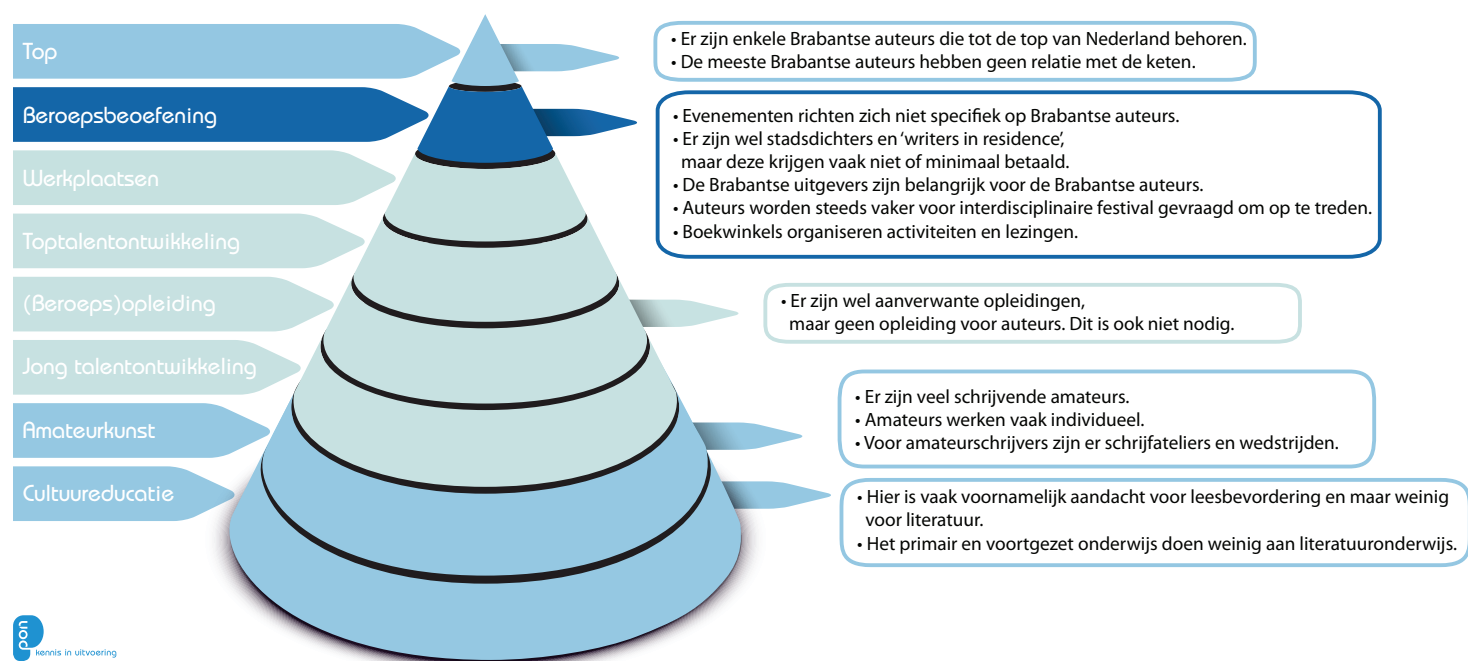
De keten van literatuur is zeer fluïde, waardoor onderscheid binnen de piramide wat moeilijker te maken is. Goede amateurs kunnen ook terecht bij instellingen voor toptalentontwikkeling, er is geen beroepsopleiding en bij topfestivals mogen ook jonge talenten komen. Auteurs worden dus niet gevangen in een laag. Auteurs starten vaak op latere leeftijd, waardoor er weinig sprake is van jong talentontwikkeling. In Brabant zijn minder amateurauteurs (zie tabel 10 in bijlage B). Dit kan komen door de infrastructuur die nog in opbouw is.

In vergelijking met de vorige meting is te zien dat de laag van beroepsbeoefening zich positief ontwikkeld heeft. Hier is de afgelopen periode gewerkt en er zijn enkele positieve ontwikkelingen zoals Tilt dat steeds actiever en zichtbaarder wordt. De lagen van amateurkunst en cultuureducatie scoren slechter. Dit komt voornamelijk doordat de experts het aantal voorzieningen en de omvang ervan voor deze lagen slechter beoordelen. Dit kan komen door de smalle benadering van de kunstdiscipline.

Literatuur (organisaties)

Literatuur (contouren)

2.6 Dans

Bij dans kan het onderscheid gemaakt worden tussen klassieke dans, moderne dans en urban. Urban staat los van de andere twee dansvormen. Bij urban lopen de verschillende lagen in de keten dwars door elkaar. De top leert en treedt op samen met amateurkunstenaars. De dansers bewegen zich door de gehele keten. De samenwerking met andere disciplines is al geruime tijd aanwezig. Er wordt natuurlijk gebruik gemaakt van muziek, maar er wordt ook steeds vaker gewerkt met film en er zijn steeds meer cross-overs met theaters.

De keten is voor dans (alle vormen van dans) anders vormgegeven. Omdat dansers, makers en choreografen eerst meer ervaring op moeten doen alvorens toe te zijn aan meer begeleiding, komen na de (beroeps)opleiding eerst de broedplaatsen dan wel werkplaatsen en hoger in de piramide de toptalentontwikkeling.

Verschillende organisatie binnen de dansdiscipline hebben samen een plan (PLAN) ontwikkeld om samen talenten te begeleiden. Door deze samenwerking binnen de keten krijgen de talenten een aanbod dat op elkaar aansluit en kunnen zij zich beter ontwikkelen. Dit lijkt te werken gezien de positievere score voor toptalentontwikkeling en beroepsbeoefening in de piramide.

De samenwerking lijkt zich verder te ontwikkelen. De experts maken zich zorgen over de discipline omdat deze de afgelopen periode het financieel zwaar heeft. Samenwerking is daarom ook noodzakelijk om te overleven. De beleidsmedewerkers zien deze samenwerking ook steeds beter vorm krijgen en willen deze stimuleren. Door samenwerking worden kansen gecreëerd en ontstaan nieuwe dingen. Hierbij wordt ook gekeken naar cross-over met andere disciplines.

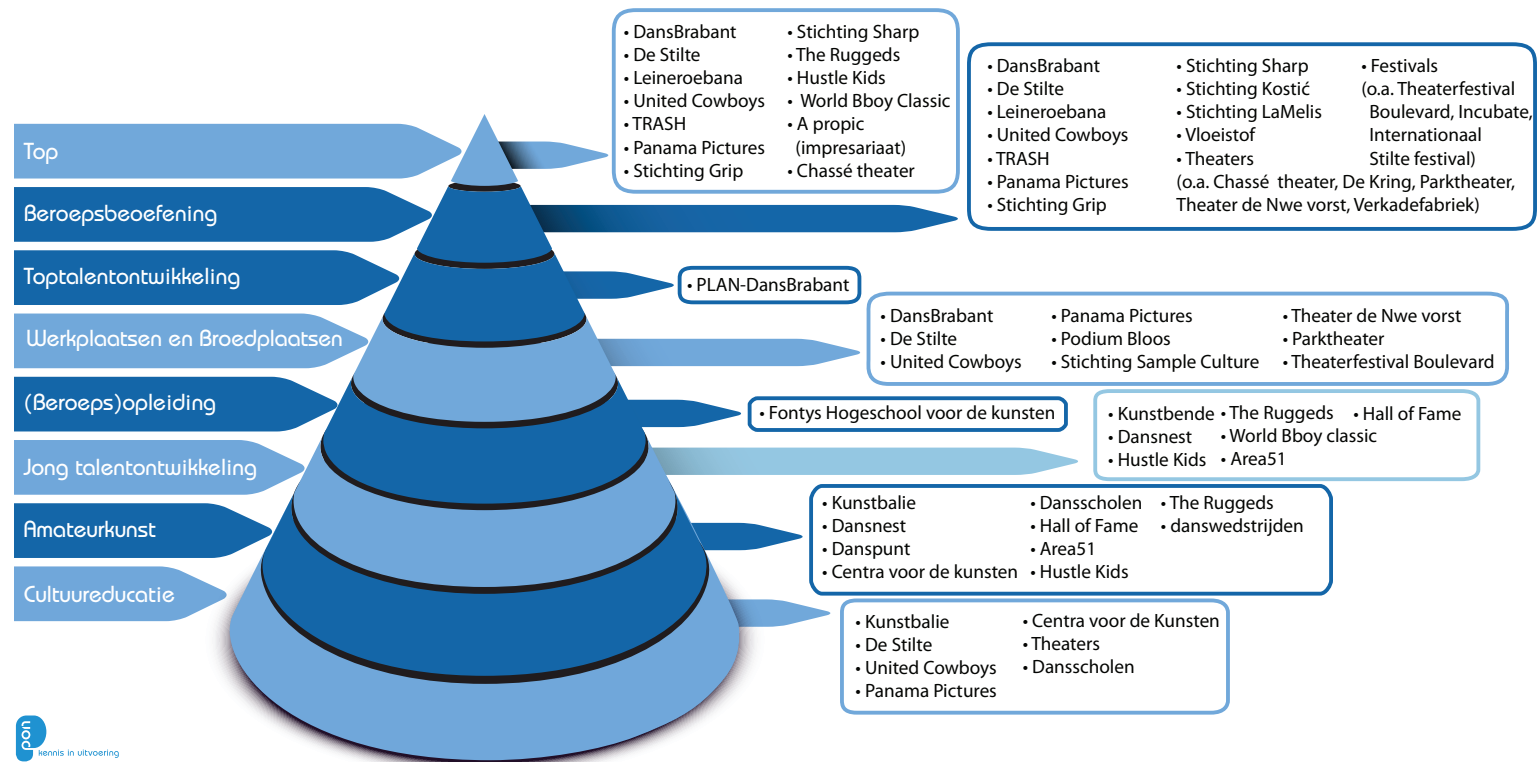
Ondanks dat de discipline het financieel zwaar heeft, staan in de twee bovenste lagen van de piramide verschillende organisaties, zoals gezelschappen, festivals en podia. Zij profiteren van de eerder genoemde samenwerking. Deze organisaties zijn actief in verschillende lagen van de piramide. Hierdoor zorgen zij voor continuïteit en doorstroom in de piramide.

De beroepsopleiding wordt voldoende beoordeeld. Deze opereert solistisch maar biedt wel wat dansers nodig hebben in hun ontwikkeling. Jong talentontwikkelingstrajecten komen echter in het gedrang. Wat er is, is sterk geconcentreerd.

Ook bij cultuureducatie is de spreiding niet voldoende. Er is aanbod in de steden, maar daarbuiten niet. Ook door de onzekerheid van het kunstmenu is het bereik van dans op scholen onzeker. Dans doet actief steeds meer haar intrede op binnenschoolse cultuureducatie. Het staat echter nog los van de rest van het curriculum. Slechts enkele organisaties kijken bij dit aanbod naar de culturele competenties. Cultuureducatie lijkt deze meting minder vitaal te zijn, maar dit is deels te verklaren door de kritische houding van de experts. Het wordt steeds duidelijker wat kan en wat wenselijk is. Daarmee wordt het ook duidelijker wat ontbreekt. Daarnaast wordt cultuureducatie op scholen steeds anders vormgegeven waardoor de deze experts minder zicht hebben op wat er gebeurt.

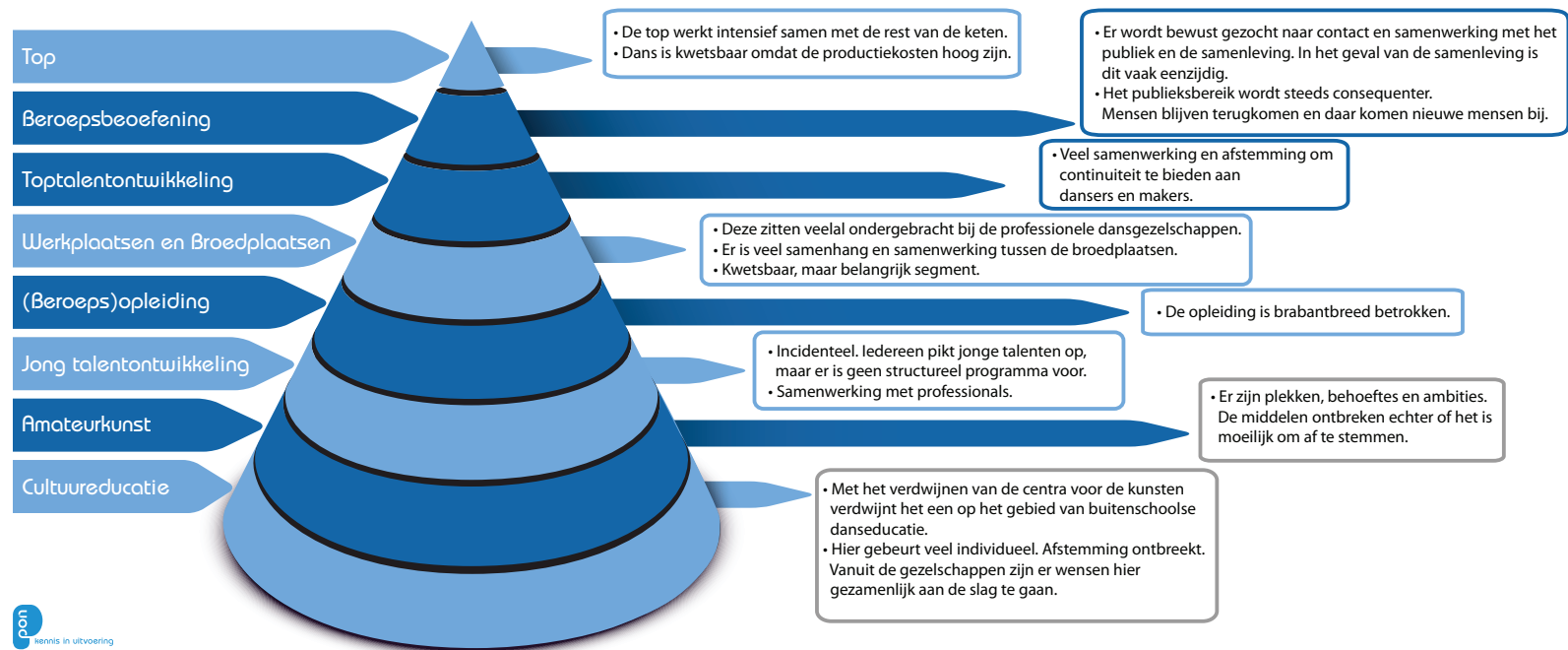
De lagere scores deze meting zijn te verklaren vanuit het feit dat dans het financieel zwaar heeft. Het antwoord hierop volgens de organisaties is samenwerking, maar hiermee lijken ze niet alles op te kunnen vangen.

Dans (organisaties)

Dans (contouren)

2.7 Theater

Zoals bij dans, wordt de piramide voor theater door de experts anders ingericht. Omdat acteurs, makers en regisseurs eerst meer ervaring op moeten doen alvorens toe te zijn aan meer begeleiding, komen na de (beroeps)opleiding eerst de broedplaatsen dan wel werkplaatsen en hoger in de piramide de toptalentontwikkeling.

Ook hier is er een plan (PLAN) om samen talenten te begeleiden naar de top. Door samenwerking van de organisaties krijgen talenten op verschillende momenten in hun carrière een aanbod om zich verder te ontwikkelen, aansluitend bij eerdere ontwikkelingen. Het gaat hierbij om de begeleiding van pas afgestudeerden en talenten.

Er zijn verschillende organisaties in de top en met name in de laag van beroepsbeoefening. Ook hier klinkt het geluid dat meer landelijke financiële middelen naar Brabant zou moeten komen in plaats van naar de Randstad. De kritische noot vanuit de gesprekspartners vanuit de gemeenten, de Adviescommissie Kunsten, de Kunst van Brabant en Brabants C Fonds is dat er minder landelijk geld naar Brabant komt omdat de Brabantse top minder goed is dan gedacht wordt.

De discipline heeft er last van dat er minder speelplaatsen zijn. Podia programmeren minder theater. Dit is enerzijds een probleem voor de beroepsbeoefening en de toptalentontwikkeling, maar jonge mensen raken zo ook niet meer geïnspireerd. Wat een gevaar kan zijn op de lange termijn omdat er geen aanwas komt vanuit cultuureducatie en amateurkunst.

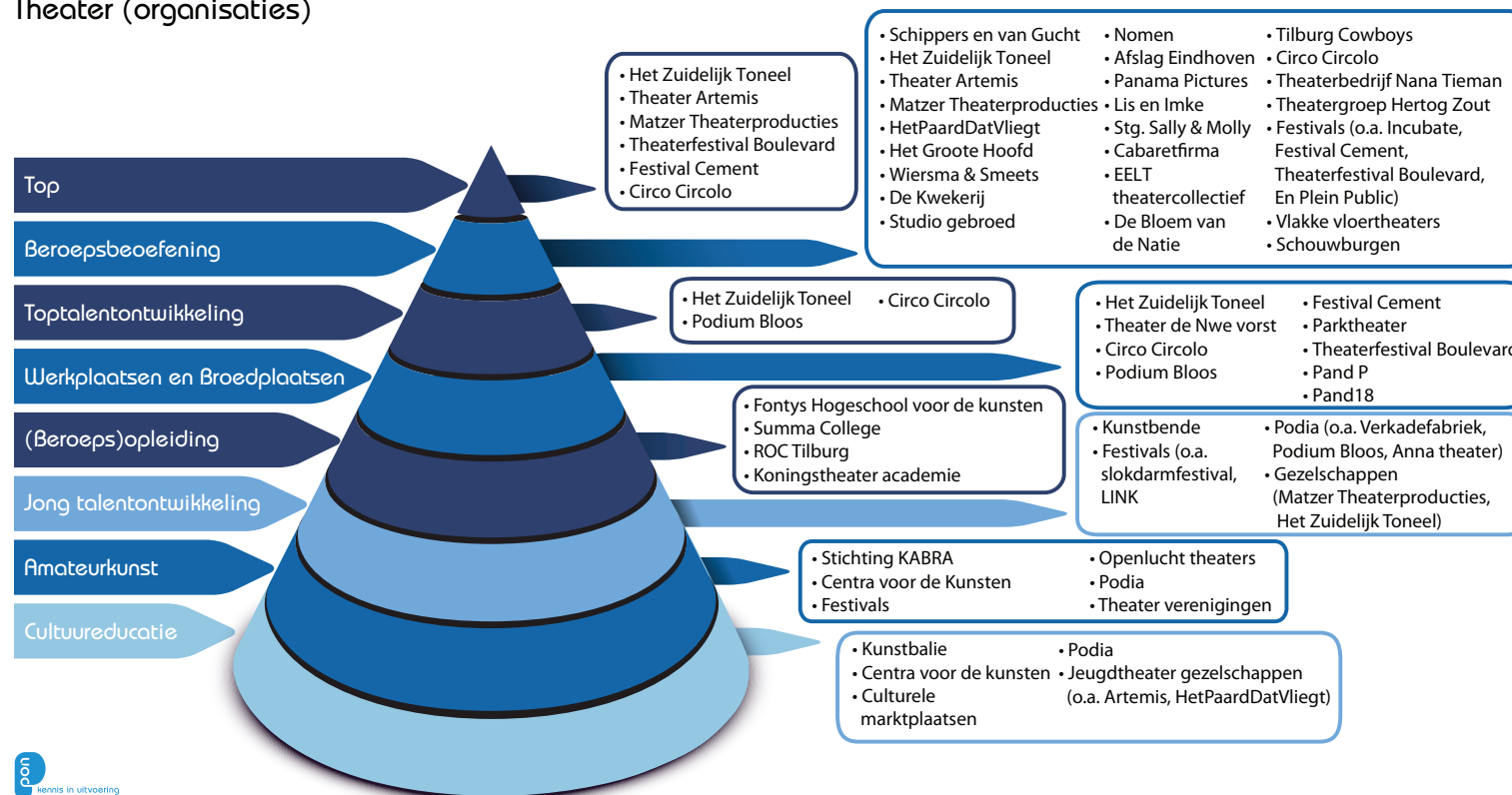
De bovenste helft van de piramide scoort voldoende tot goed, wat beter is dan bij de vorige meting. Er is dus ontwikkeling. De kwaliteit wordt als goed beoordeeld en wordt ook belangrijk gevonden. Ook de indicator relatie met andere disciplines scoort positief.

Voor de amateurkunsten zijn er zorgen op het gebied van theater door het wegvallen van de Centra voor de Kunsten. Er komen zo minder speelplekken voor volwassenen, doorstroommogelijkheden en een keurmerk voor kwaliteit vallen weg. Volwassenen worden afhankelijk van wat verenigingen bieden.

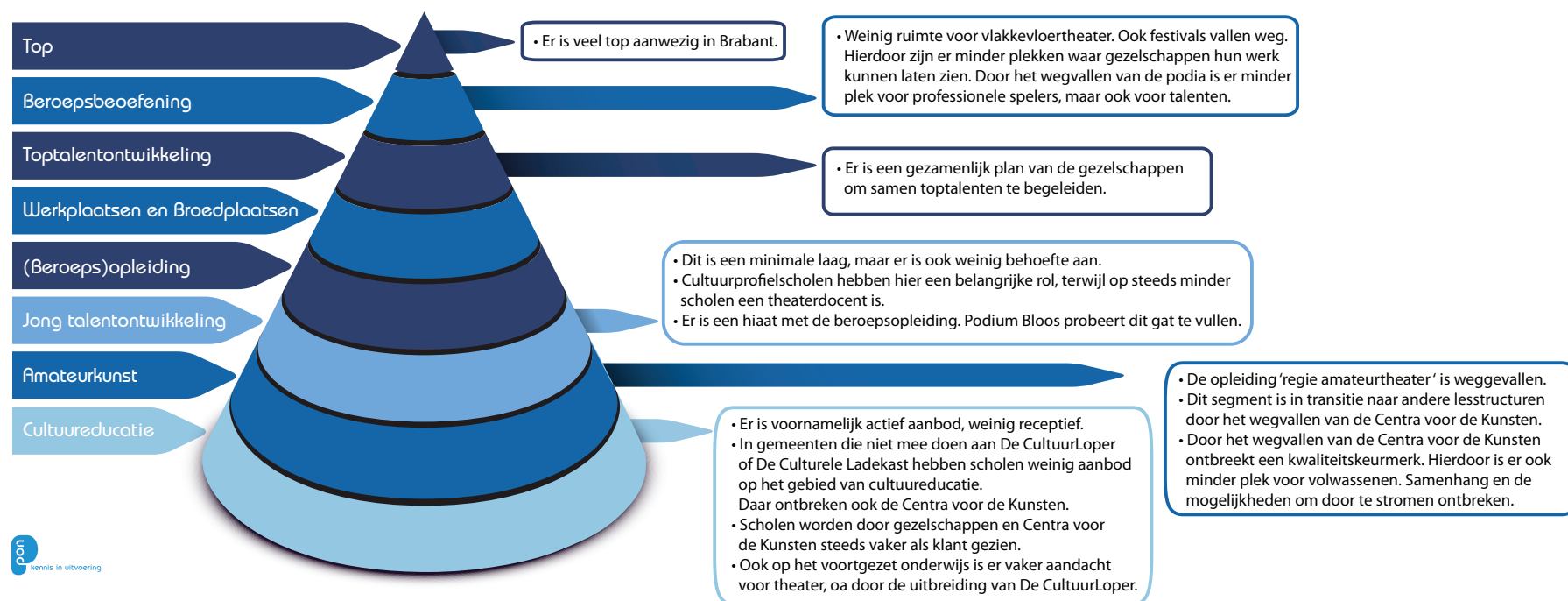
Bij binnenschoolse cultuureducatie ontstaat een splitsing. Scholen die meedoen met De CultuurLoper of De Culturele Ladenkast hebben steeds meer aandacht voor theater, terwijl scholen die hier niet aan deelnemen hier nihil mee in aanraking komen. Het aanbod voor hen wordt steeds beperkter o.a. door het wegvallen van het Kunstmenu. Daarnaast komt er steeds meer nadruk te liggen op actieve deelname aan theater (zelf doen) en niet meer op receptieve educatie (kijken naar theater).

Deze ontwikkelingen verklaren de minder positieve score deze meting vergeleken met de vorige meting.

Theater (organisaties)

Theater (contouren)

2.8 Muziek

Muziek wordt grofweg in drie genres ingedeeld: klassiek, jazz, pop. Onder popmuziek valt ook dance, welke meedraait in de wereldtop. Deze genres kennen elk hun eigen infrastructuur die aanwezig is in Brabant. De gesprekspartners binnen de verschillende genres geven aan dat er op een aantal aspecten zoals kennisdeling, samenwerking met andere disciplines en binnen de keten beter kan, maar dat de muzieksector in Noord-Brabant sterk ontwikkeld is in vergelijking met andere provincies. De vitaliteit van de discipline is dan ook voldoende tot goed.

Opvallend bij muziek is dat op alle lagen de verbinding met de samenleving positief scoort. Ook de kwaliteit is in de meeste lagen goed. Ondanks dat muziek een gevarieerde discipline is, zijn er voor alle variatie voorzieningen en is de kwaliteit hiervan veelal goed.

Ook bij muziek zijn organisaties in verschillende lagen van de piramide actief. Podia en orkesten voor professionals organiseren ook dingen voor amateurs en begeleiden talenten. Hierdoor staan de verschillende lagen in de piramide met elkaar in verband. Dit kan beter door organisaties in de verschillende lagen ook samen te laten werken.

De toplaag en de laag van de beroepsbeoefening zijn druk bezet. Er zijn veel organisaties actief met een groot bereik. Bij de top zitten internationale spelers, die bij dance ook internationaal publiek naar Brabant trekken. Er zijn relatief veel stadions en evenementhallen met veel publiekscapaciteit. Ook zijn er relatief veel muziekvoorstellingen (zie tabel 18 in bijlage B). Het aanbod van podia verschilt sterk per stad. De experts zien graag meer podia specifiek voor de verschillende muziekgenres. Deze laag kan versterkt worden volgens de experts als meer landelijke gelden naar Brabant gaan in plaats van de Randstad.

De lagen tussen de beroepsopleiding en de beroepsbeoefening (werkplaatsen en toptalentontwikkeling) scoren een voldoende. Ook hier wordt gezegd dat het gat groot is tussen de beroepsopleiding en de praktijk. Deze trajecten helpen hierin.

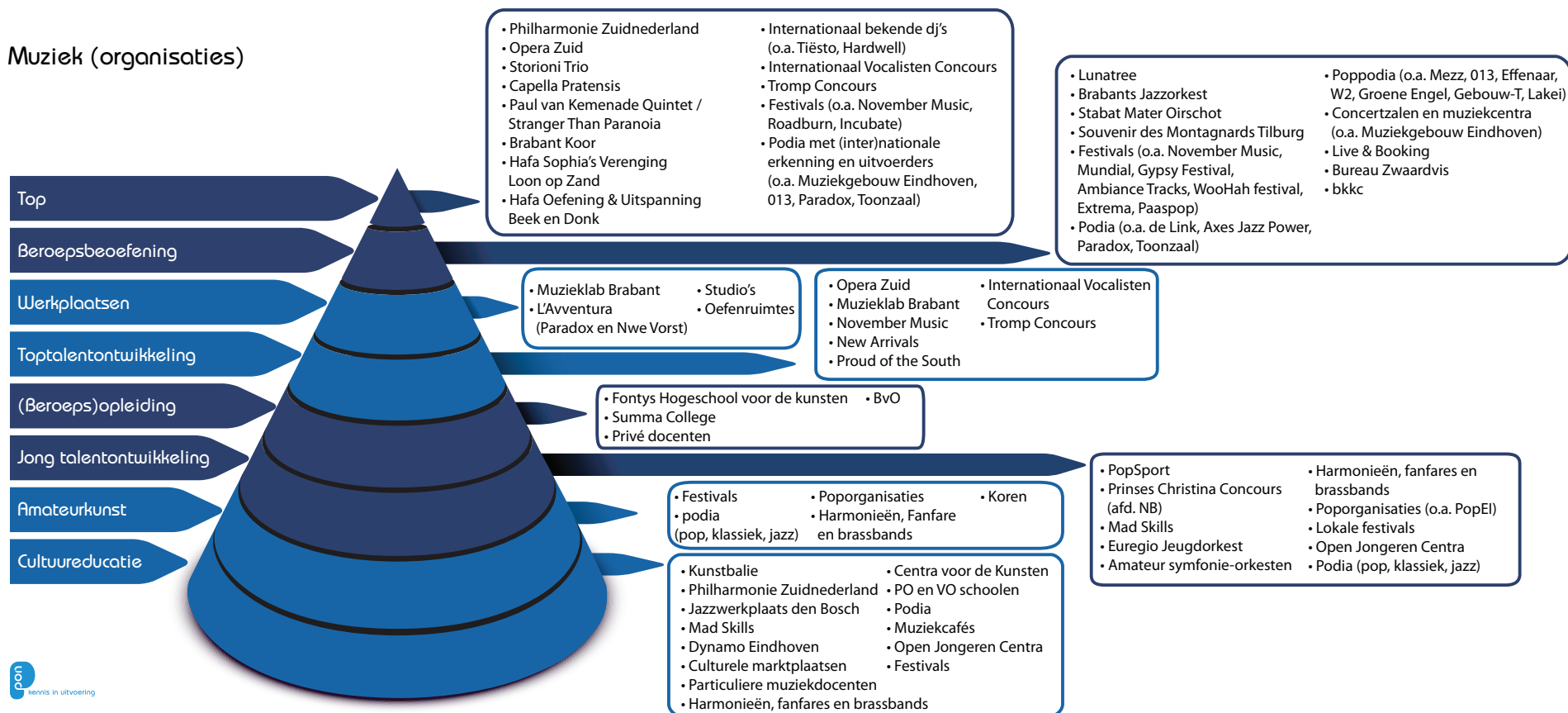
De beroepsopleidingen en jong talentontwikkelingstrajecten scoren goed met een goed bereik en goede kwaliteit. De twee onderste lagen: amateurkunst en cultuureducatie scoren een voldoende. De experts maken zich zorgen door het

wegvallen van de centra voor de kunsten, terwijl hun aanbod wordt opgevuld door de markt. Muziek wordt veel beoefend door amateurkunstenaars (18%, zie tabel 20 in bijlage B) en zij zijn veelal georganiseerd in onder andere verenigingen (harmonie, fanfare en brassbands), bandjes en koren. Deze verenigingen waren voor de educatie afhankelijk van de centra voor de kunsten, maar organiseren dit steeds vaker samen.

Landelijke programma's, zoals 'muziek in ieder kind', geven een positieve impuls aan het binnenschoolse muziekonderwijs, maar er is ook afbreuk. Zo wordt het vak muziek op steeds meer voortgezet onderwijs scholen geschrapt en is er onzekerheid rondom het kunstmenu waar het receptieve muziekaanbod belangrijk is. De link tussen binnenschoolse cultuureducatie en amateurkunst lijken te verslechteren.

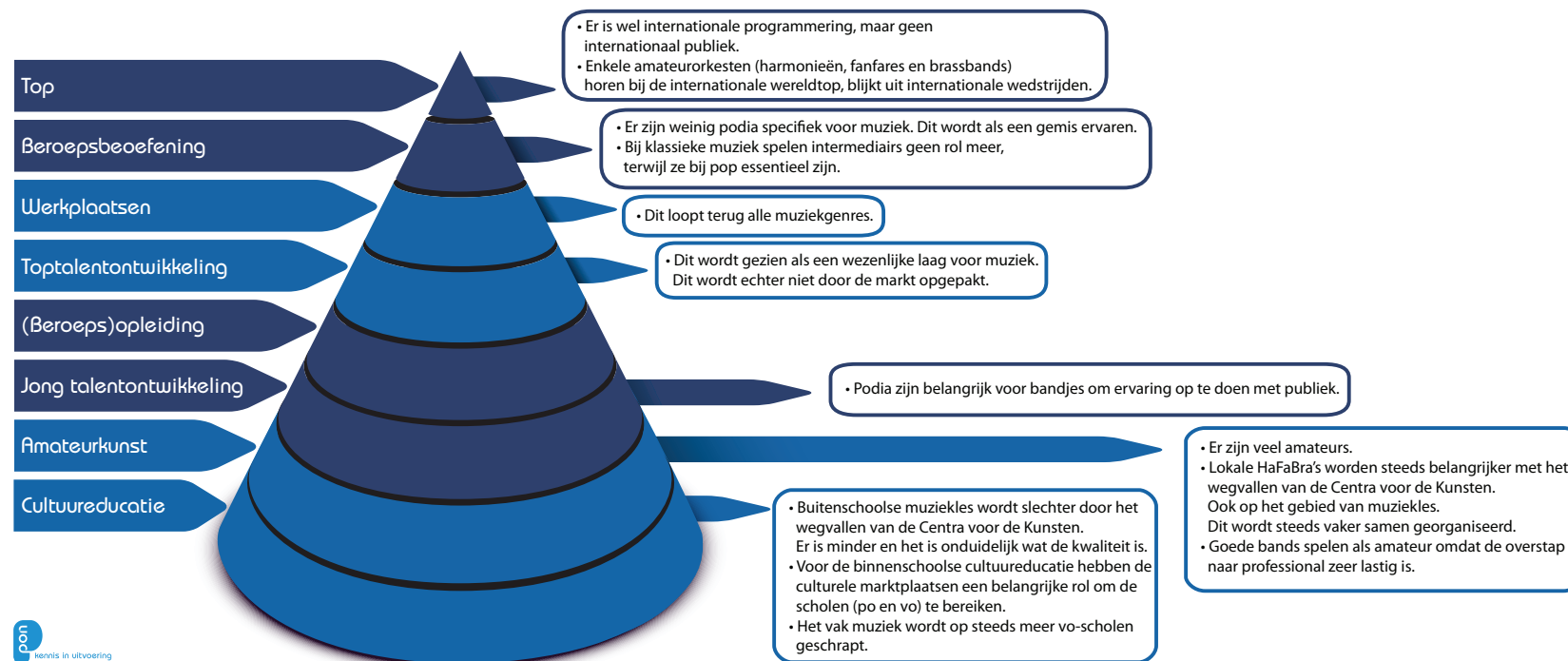
Vergeleken met de vorige meting is de top en beroepsbeoefening vitaler geworden. Dit is te verklaren vanuit de groei die deze lagen maken. De lagen van amateurkunst en cultuureducatie scoren lager. Dit is te verklaren vanuit het sluiten van de centra voor de kunsten en de zorgen omtrent het binnenschoolse muziekonderwijs.

Muziek (organisaties)

Muziek (contouren)

3 Methode van onderzoek en vervolg

3.1 Piramidemodel

Op verzoek van de provincie is wederom voor het piramidemodel gekozen. De piramide deelt het cultuursysteem op in 8 lagen, namelijk:

- 1 Top: professionals/gezelschappen met (inter)nationaal erkenning en verbonden met keten onderwijs/toptalent.
- 2 Beroepsuitoefening: Zelfstandig bestaan op basis van uitvoering in de (eigen) praktijk en inkomsten/subsidie.
- 3 Werkplaatsen: Mogelijkheid voor (jonge) professionals om werkervaring op te doen;
- 4 Toptalentontwikkeling: Coaching doorontwikkeling toptalent.
- 5 (Beroeps)opleiding: Opleidingen specifiek gericht op discipline.
- 6 Jong Talentontwikkeling: Begeleiding van ontwikkeling jonge veelbelovende talenten (tieners).
- 7 Amateurkunst: Amateurbeoefening en lessen kunnen volgen.
- 8 Cultuureducatie: Kennismaking, oriëntatie en ervaringen opdoen.

Per discipline is dit kader verbeeldt als een piramide met een top van professionals en cultuureducatie als basis van de piramide. Voor elke discipline zijn twee piramides samengesteld: één piramide met een overzicht van de belangrijke organisaties en één piramide met contouren (inhoudelijke informatie). Deze piramides vormen de achtergrondinformatie waarop de vitaliteit van het cultuursysteem is gebaseerd. De vitaliteit van het cultuursysteem wordt weergegeven in één hoofdpiramide: die piramide biedt een overzicht van de beoordeeling van de huidige stand van zaken per discipline voor ieder onderdeel van de keten.

3.2 Indicatoren

Elke laag in de piramide is beoordeeld op negen indicatoren. Deze indicatoren zien er als volgt uit:

Een brede basis met een sterke top

- 1 Aan-/afwezigheid voorzieningen (bestaande indicator)
  - Aantal voorzieningen
  - Aard van voorzieningen = presentatie, distributie/bemiddelaar, producent
- 2 Omvang (bestaande indicator)
  - Aantallen en capaciteit locaties, events e.d.
  - Is er sprake van clusters/scenes op stedelijk dan wel provinciaal niveau?
- 3 Spreiding (nieuwe indicator)
  - Verdeling over de provincie (geografisch)
- 4 Kwaliteit (bestaande indicator)
  - Vindt ondersteuning plaats door beroepsopgeleide mensen? (onderaan piramide)
  - Is er sprake van (inter)nationale erkenning?
  - Erkenning in de media
  - Is er sprake van vernieuwing/innovatie? (in programma en organisatie)
  - Diversiteit in uiting/vormen
- 5 Bereik (nieuwe indicator)
  - Hoe groot is het publiek (bezoekers/deelnemers/ lidmaatschappen)?

Het draagvlak en de gedeelde verantwoordelijkheid

- 6 Aan-/afwezigheid van relaties binnen de discipline en binnen de keten
  - (bestaande indicator)
  - Aard van de relaties (rollen en taken)
  - Wordt er kennis gedeeld?
  - Samenwerking & afstemming (profiel & publiek)
  - Is er sprake van een gezamenlijke agenda?
- 7 Relatie tussen disciplines (bestaande indicator)
  - Aan-/afwezigheid van relaties met andere disciplines binnen de culturele sector
  - Aard van de relaties (rollen en taken)
  - Wordt er kennis gedeeld?
  - Samenwerking & afstemming (profiel & publiek)
- 8 (Financiële) verantwoordelijkheid (nieuwe indicator)
  - Wie draagt financieel bij aan totstandkoming en onderhoud?
  - Wie is eind- of medeverantwoordelijk?
  - Wie bepaalt het beleid?
- 9 Verbinding met samenleving (nieuwe indicator)
  - In hoeverre is de samenleving betrokken (bij totstandkoming, onderhoud, etc.)
  - In hoeverre voorziet de voorziening in een behoefte van de samenleving?
  - In hoeverre is er draagvlak voor de voorziening vanuit de samenleving?
  - Hoe wordt de voorziening gewaardeerd door de samenleving?
  - Relatie met andere sectoren / bedrijfsleven? kennisuitwisseling
  - Maatschappelijk nuttig?
  - Afstemming overheid

3.3 Werkwijze

In dit onderzoek wordt gewerkt met een piramidemodel en indicatoren waarop de verschillende lagen in de piramiden worden beoordeeld. Dit is gedaan voor zeven disciplines:

- 1 Beeldende kunst
- 2 Design
- 3 Media- en Beeldcultuur
- 4 Literatuur
- 5 Dans
- 6 Theater
- 7 Muziek

Alvorens aan de dataverzameling is begonnen, is het model kritisch bekeken. Er zijn potentiële nieuwe criteria opgesteld n.a.v. suggesties van de provincie en vergelijkbaar onderzoek dat het PON uitvoert naar het culturele veld in Brabant. Daar zijn een aantal indicatoren uitgekozen zodat het gehele culturele systeem bekeken werd. De indicatoren zijn samengevoegd tot negen indicatoren om het model hanteerbaar te houden en de verschillende informatie goed te wegen t.o.v. elkaar. De indicatoren zijn op te delen in twee categorieën: Indicatoren over een brede basis met een sterke top en indicatoren over het draagvlak en daarmee de gedeelde verantwoordelijkheid.

De tweede stap is de voorbereiding van de dataverzameling. Hierbij is voor alle indicatoren per laag van de piramide per discipline in bestaande bronnen gekeken naar ondersteunende data. Daarnaast zijn de piramides met organisaties voorgelegd aan experts bij Kunstbalie en BKKC om deze aan te vullen en in te schrappen.

Bij de dataverzameling zijn negen groepsgesprekken en enkele aanvullende individuele gesprekken gevoerd. In de eerste zeven groepsgesprekken met experts van de zeven disciplines zijn allereerst de piramides met de organisaties besproken. Hierin is wederom aangevuld en geschraapt om zo tot piramides te komen met de belangrijkste spelers. Het streven is niet geweest om een volledig overzicht te geven met alle actieve organisaties. Er is gekozen om de belangrijkste organisaties (geen individuele personen) te noemen. Hierbij is gekeken naar de verschillende soorten organisaties: makers, uitvoerders, podia (waaronder ook tentoonstellingsruimtes zoals musea, galleries), bemiddelaars en festivals. Zij hebben elk een rol in de verschillende lagen van de piramide.

Zonder makers en uitvoerders (soms is dit dezelfde groep, zoals bij beeldend en design, soms zijn dit twee verschillende groepen zoals bij dans en theater) hebben de podia niet om te tonen. Andersom hebben de makers en uitvoerders de podia ook nodig om hun kunst te tonen. Daartussen zitten intermediairs en bemiddelaars zoals impresariaten of een Kunstbalie. De festivals hebben ook een eigen rol in de verschillende lagen omdat zij zowel zorgen voor een mogelijkheid om de kunsten te tonen, maar soms ook opdrachtgever zijn. In de piramides worden de belangrijke organisaties genoemd per discipline. We hebben geprobeerd ze te groeperen.

Daarnaast zijn de indicatoren ter sprake gekomen, verdeeld over de verschillende lagen van de piramide. De deelnemers hebben de indicatoren, de piramides en de verzamelde cijfers van te voren toegestuurd gekregen ter voorbereiding van het gesprek. Aan de hand van deze gesprekken en de verslagen hiervan zijn de piramides met contouren samengesteld. Doordat echter niet alles toe te wijzen is aan een bepaalde laag in de piramide is er per discipline tekst opgenomen met de algemenere bevindingen per discipline. Na zeven gesprekken waren er ook enkele overkoepelende ontwikkelingen te destilleren, die hun eigen plek hebben gekregen in deze rapportage.

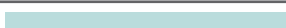
De indicatoren zijn gescoord voor de verschillende lagen van de piramide door de gespreksleider. Dit is ook gedaan door de meeste gesprekspartners en door genodigden die niet konden komen, maar wel input wilde leveren. Deze scores zijn met elkaar vergeleken en hebben tezamen geleid tot een totaalscore per discipline. Deze score is terug te zien in de kleuren van de piramides. De score per indicator staat in bijlage C.

Na de gesprekken per discipline zijn de resultaten gepresenteerd en besproken met de beleidsmedewerkers cultuur van de B5 gemeenten. Het laatste groeps gesprek was met de Adviescommissie Kunsten, de kunst van Brabant en Brabant C Fonds. De deelnemers aan de gesprekken en de mensen die geraadpleegd zijn, staan in bijlage A.

Uitleg beoordeling

Per categorie is een plus (positief), een nul (weinig) of een min (negatief) gescoord. De score is gebaseerd op de omvang van het veld én de inhoudelijke informatie over de sterktes en zwaktes. De totaalscores variëren van -9 tot +9. Aan de beoordeling is een kleur toegekend (van donkerblauw naar lichtblauw en wit bij afwezigheid van een onderdeel van de keten. Met deze kleuren zijn de piramides opgebouwd.

Tabel 1 Uitleg beoordeling

Beoordeling	Score	kleur
Goed (G)	6 tm 9	
Voldoende (V)	3 tm 5	
Matig (M)	1 en 2	
Zwak (Z)	- 2 tm 0	
Afwezig (A)	-9 tm -3	

Duiding

Het model geeft een momentopname weer. De kleuren in het model zeggen iets over de stand van zaken. Het model is niet bedoeld als een beoordeling van de inzet van de provincie of van andere instellingen. Het is ook niet noodzakelijk dat alle vakjes van een bepaalde kleur moeten zijn. Niet iedere discipline vraagt namelijk om een evenredige invulling van alle ketenonderdelen. Bijvoorbeeld door samenwerking met een andere discipline kan afwezigheid van een onderdeel van de keten heel goed worden gecompenseerd.

3.4 Wenken voor vervolgonderzoek

Naar aanleiding van dit onderzoek zijn er enkele gedachten waar bij herhaling aan gedacht kan worden:

De overheid denkt graag in disciplines als hulpmiddel, terwijl een deel van de kunst en cultuur minder gemakkelijk in een discipline in te delen is. Omdat het interdisciplinair is of omdat het bij verschillende disciplines wordt geplaatst.

Er is hier geen vaste indeling van. De grenzen zijn en blijven een grijs gebied. Probeer dit bij aanvang van het onderzoek zo duidelijk mogelijk af te bakenen. De piramides als zo danig kunnen gehandhaafd worden, maar de informatie kan hiertoe niet beperkt blijven. In het veld is onvrede over de piramides omdat de werkelijkheid niet zo georganiseerd is en organisaties en personen zich door de piramide heen bewegen.

Nu is alleen met beleidsmedewerkers cultuur van de B5 gesproken. Noord-Brabant is echter groter dan deze vijf gemeenten. Andere grote gemeenten hebben ook een belangrijke rol en mogelijk een andere visie vanwege hun mogelijkheden en rol. Organiseer de volgende keer het groepsgesprek met beleidsmedewerkers cultuur van de M7 aangevuld met nog enkele grote gemeenten.

Door de grote hoeveelheid informatie die uit de groepsgesprekken moet komen is het soms lastig om dit in één groepsgesprek te vangen van twee uur. De volgende keer kan nagedacht worden over twee gesprekken: één over de organisaties en één over de indicatoren. Een andere optie is om een langer groepsgesprek met een pauze te plannen. Het is lastig om de organisaties individueel te laten bepalen omdat er verschillende opvattingen zijn over de belangrijke organisaties. In gesprek ontstaat hierover een consensus.

Het verschil tussen sommige indicatoren is minimaal. Met name bij de indicatoren aanwezigheid voorzieningen, omvang en spreiding. Het voorstel is om de indicator omvang bij de volgende meting te laten vervallen. Deze is het minst sterk en onderscheidend. De indicator met betrekking tot de gedeelde verantwoordelijkheid (draagvlak) is lastig voor de experts om te beoordelen. Het helpt hen om als deze beter uitgewerkt wordt. Daarnaast zou een indicator met betrekking tot intersectorale crossovers bij de volgende meting kunnen worden toegevoegd.

Bijlage A Overzicht gesprekspartners

De genoemde personen hebben deelgenomen aan de groepsgesprekken of hebben hun input in een individueel gesprek of digitaal gegeven.

Beeldende kunst

Jos Wilbrink – bkcc
Esther Leenders – Kunstbalie
Jac Janssen – Stichting Beeldende Vrijheidskunst
Christiane Berndes – van Abbemuseum
Ron Dirven – Vincent van Goghuis
Jalila Essaïdi – BioArt Laboratories
Zeus Hoenderop – Kunstpodium T

Design

Willem van Bruggen - Kunstbalie
Annemoon Geurts – Kazerne
Dennis Elbers – Graphic Design Festival
Frederiek Dijkstra – bkcc
Femke van de Wiel – Cultuurwinkel Breda

Media- en beeldcultuur

Iduna van de Ven – bkcc
Bram Relouw – Kunstbalie
Niekie Kleintjes – van Osch Films
Iris Peters – Wave of Tomorrow

Literatuur

Jenneke Harings – bkcc
Renske van Dillen – Kunstbalie
Mijke Pol – Tilt

Coosje van der Pol – Bibliotheek Midden-Brabant
José Pijen – Cubiss

Dans

Nathalie Jansen – bkcc
Heleen Volman – DansBrabant
Pauline Roelants – United Cowboys
Femke Somerwil – de Stille
Evelien Wouters – Kunstbalie
Marja Kemps - Kunstbalie

Theater

Nathalie Jansen – bkcc
Marlon van Castern – Kunstbalie
Jetse Batelaan – Theater Artemis
Marc Eysink Smeets – Circo Circolo
Jur van der Lecq – Fontys Hogeschool voor de kunsten
Eric Japenga – Het Zuidelijk Toneel

Muziek

Rick Hoedemaker – bkcc
Ingrid Ruijgh – Kunstbalie
Henri Broeren – de Toonzaal
Stefan Rosu – Philharmonie Zuid-Nederland
Theo van Dooremalen – November Music

B5

Anne-Rienke Hendriksen – gemeente Breda
Lawra Korfker – Cultuur Eindhoven
Sandra Aerts – gemeente Tilburg
Rogier Gerritsen – gemeente 's-Hertogenbosch

Adviescommissie Kunsten

Alex de Vries
Leo Spreksel
Geert van Boxtel
Jos Schuring
Brigitte de Goeij
Simon Kentgens
José Alferink

De Kunst van Brabant

Mieke Verhees
Geert overdam

Brabant C Fonds

Frans van Doremalen

Bijlage B Data per discipline

Beeldende kunst

Tabel 1 Aan- en afwezigheid voorzieningen¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Musea	2013	66	
Kunstgalerieën en expositieruimten	2014	765	90
Kunsttuitleencentra	2014	140	25
Winkels in kunstvoorwerpen	2014	1.085	130

Tabel 2 Amateurkunstenaars beeldend vormen²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars beeldend vormen	2013	20%	20%

Tabel 3 Aantal gediplomeerden beeldende kunst opleidingen³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Hbo beeldende kunst opleidingen	2013	897	123
Mbo beeldende kunst opleidingen	2013	0	0

Design

Tabel 4 Aantal bedrijven industrieel design¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Industrieel design	2014	13.505	2.085

Tabel 5 Aantal gediplomeerden designopleidingen*³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Wo designopleidingen	2013	731	398
Hbo designopleidingen	2013	2.426	538
Mbo designopleidingen	2013	1.574	165

* De opleidingen Communication & Multimedia Design, Type & Media en Game Architecture & Design zijn zowel bij design als bij media- en beeldcultuur meegeteld.

Media- en beeldcultuur

Tabel 6 Aantal en afwezigheid voorzieningen⁴

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal bioscopen*	2014	264	36
Aantal doeken*	2014	861	125
Aantal stoelen*	2014	140 610	21 439

* Inclusief alle filmtheaters, 'interne filmhuizen' (in 2014:10) en reis- en openluchtbioscopen (in 2014: 4).

Tabel 7 Bezoek aan voorstellingen x 1.000⁴

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal bezoeken naar filmvoorstellingen	2014	30.834	4.465

Tabel 8 Amateurkunst nieuwe media²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars nieuwe media*	2013	12%	10%

* Kunstzinnige fotografie, film, video en computerkunst.

Tabel 9 Aantal gediplomeerden nieuwe media opleidingen*³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Hbo nieuwe media opleidingen	2013	1 066	193
Mbo nieuwe media opleidingen	2013	1 353	312

* De opleidingen Communication & Multimedia Design, Type & Media en Game Architecture & Design zijn zowel bij design als bij media- en beeldcultuur meegeteld.

Literatuur

Tabel 10 Amateurkunstenaars schrijven²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars schrijven	2013	6%	4%

Dans

Tabel 11 Aantal en afwezigheid voorzieningen¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal theaterzalen	2013	522	63
Publiekscapaciteit theaterzalen	2013	251.785	30.253
Aantal dans- en bewegingsvoorstellingen	2013	2.295	318

Tabel 12 Bezoek aan voorstellingen x 1.000¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal bezoeken aan muziekvoorstellingen	2013	8.257	836

Tabel 13 Amateurkunstenaars dans²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars dans	2013	9%	10%

Tabel 14 Aantal gediplomeerden dansopleidingen³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal bezoeken aan muziekvoorstellingen	2013	8.257	836

Theater

Tabel 15 Aantal en afwezigheid voorzieningen¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal theaterzalen	2013	522	63
Publiekscapaciteit theaterzalen	2013	251.785	30.253
Aantal theatervoorstellingen	2013	14.115	1.293
Aantal muziektheatervoorstellingen	2013	4.460	585
Aantal cabaret- en kleinkunstvoorstellingen	2013	7.847	1.100

Tabel 16 Amateurkunstenaars theater²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars theater	2013	4%	3%

Tabel 17 Aantal gediplomeerden theateropleidingen³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Hbo theateropleidingen	2013	324	31
Mbo theateropleidingen	2013	245	42

Muziek

Tabel 18 Aantal en afwezigheid voorzieningen¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal theaterzalen	2013	522	63
Publiekscapaciteit theaterzalen	2013	251.785	30.253
Stadions en evenementhallen	2013	112	19
Publiekscapaciteit stadions en evenementhallen	2013	198.418	53.595
Aantal muziekvoorstellingen	2013	18.041	2.313

Tabel 19 Bezoek aan voorstellingen x 1.000¹

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Aantal bezoeken aan muziekvoorstellingen	2013	8.257	836

Tabel 20 Amateurkunstenaars muziek²

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Amateurkunstenaars muziek	2013	18%	18%

Tabel 21 Aantal gediplomeerden muziekopleidingen³

	Jaar	Nederland	Noord-Brabant
Hbo muziekopleidingen	2013	1.142	101
Mbo muziekopleidingen	2013	259	32

1 Bron: CBS Statline.

2 Bron: Monitor Amateurkunst van het LKCA uit 2013. Percentage Nederland uit Heimans, H., Volz, L., Marinelli, C., Deekman, A. (2013) Ruimte voor de amateurkunst. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst, Utrecht. Percentage Noord-Brabant uit Vinken, H. (2015) Cultuur in Noord-Brabant. Een benchmark. In opdracht van bkbc, Kunstbalie, Erfgoed Brabant en de Kunst van Brabant, Tilburg.

3 Bron: Openbaar databestand DUO. afkomstig van www.duo.nl.

4 Bron: NVB en NVF (2014). Jaarverslag 2014. afkomstig van: www.nvbinfoocentrum.nl.

Bijlage C Beoordeling disciplines cultuursysteem

Tabel 1 Beeldende kunst

Beeldende kunst	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	+	0	0	+	+	0	0	0	0	3 (V)	Z
Beroepsbeoefening	+	+	0	+	+	0	0	0	+	5 (V)	G
Werkplaatsen	+	+	-	+	+	+	+	0	+	6 (G)	G
Toptalentontwikkeling	0	+	-	+	+	+	0	0	0	3 (V)	V
(Beroeps) opleiding	+	+	-	0	+	0	0	-	0	1 (M)	G
Jong talentontwikkeling	+	0	-	0	0	0	0	0	+	1 (M)	G
Amateurkunst	+	+	+	0	+	0	0	+	+	6 (G)	G
Cultuureducatie	+	+	+	0	+	0	+	+	+	7 (G)	G

Tabel 2 Design

Design	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	+	+	0	+	+	0	+	+	+	7 (G)	G
Beroepsbeoefening	+	+	+	+	+	0	+	+	+	8 (G)	G
Werkplaatsen	+	+	0	+	+	+	+	0	0	6 (G)	G
Toptalentontwikkeling	+	+	0	+	0	0	0	0	0	3 (V)	G
(Beroeps) opleiding	+	+	+	+	+	0	+	0	-	6 (G)	G
Jong talentontwikkeling	0	0	0	+	0	-	0	0	0	0 (Z)	G
Amateurkunst	0	0	+	+	+	0	0	0	0	3 (V)	G
Cultuureducatie	+	+	0	+	+	0	0	0	0	4 (V)	G

Goed = G, Voldoende = V, Matig = M, Zwak = Z, Afwezig = A

Score: + = positief, - = negatief en 0 = weinig

Tabel 3 Media- en beeldcultuur

Media- en beeldcultuur	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	+	+	+	+	0	0	0	-	0	3 (V)	M
Beroepsbeoefening	+	+	+	0	+	-	0	0	-	2 (M)	V
Werkplaatsen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-9 (A)	M
Toptalentontwikkeling	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-9 (A)	M
(Beroeps) opleiding	+	+	+	+	+	0	+	-	0	5 (V)	G
Jong talentontwikkeling	0	0	-	0	0	0	-	-	0	-3 (A)	A
Amateurkunst	0	0	0	0	0	-	-	-	0	-3 (A)	M
Cultuureducatie	0	-	-	0	0	-	-	-	-	-6 (A)	M

Tabel 4 Literatuur

Literatuur	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	0	0	-	0	0	0	0	-	0	-2 (Z)	Z
Beroepsbeoefening	+	0	+	0	0	0	0	0	+	3 (V)	M
Werkplaatsen	0	-	-	0	-	0	0	-	0	-4 (A)	A
Toptalentontwikkeling	0	-	0	0	0	0	0	-	-	-3 (A)	A
(Beroeps) opleiding	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-9 (A)	A
Jong talentontwikkeling	0	0	-	0	0	0	0	-	-	-3 (A)	A
Amateurkunst	0	0	0	+	+	0	-	-	0	0 (Z)	G
Cultuureducatie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0 (Z)	V

Goed = G, Voldoende = V, Matig = M, Zwak = Z, Afwezig = A

Score: + = positief, - = negatief en 0 = weinig

Tabel 5 Dans

Dans	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	0	0	0	+	0	0	+	0	0	2 (M)	M
Beroepsbeoefening	+	+	+	0	0	0	+	-	+	4 (V)	M
Toptalentontwikkeling	+	+	+	+	0	+	0	-	0	4 (V)	M
Werkplaatsen en broedplaatsen	0	0	+	+	0	+	0	-	0	2 (M)	M
(Beroeps) opleiding	+	+	0	0	+	+	0	0	0	4 (V)	G
Jong talentontwikkeling	+	0	-	+	+	0	0	0	-	1 (M)	G
Amateurkunst	+	+	+	+	+	0	0	0	0	5 (V)	G
Cultuureducatie	+	0	0	0	0	-	+	0	0	1 (M)	G

Tabel 6 Theater

Theater	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	0	0	+	+	+	+	+	+	+	7 (G)	M
Beroepsbeoefening	0	0	0	+	0	+	+	0	+	4 (V)	M
Toptalentontwikkeling	0	+	+	+	+	+	+	+	0	7 (G)	M
Werkplaatsen en broedplaatsen	+	0	+	+	0	+	0	0	0	4 (V)	M
(Beroeps) opleiding	+	+	+	+	+	+	+	0	+	8 (G)	M
Jong talentontwikkeling	0	0	-	+	0	0	+	0	0	1 (M)	M
Amateurkunst	+	0	+	0	+	+	0	-	+	4 (V)	G
Cultuureducatie	+	+	0	0	-	-	+	-	0	0 (Z)	G

Goed = G, Voldoende = V, Matig = M, Zwak = Z, Afwezig = A

Score: + = positief, - = negatief en 0 = weinig

Tabel 7 Muziek

Muziek	1. Aanwezigheid / afwezigheid voorzieningen	2. Omvang	3. Spreiding	4. Kwaliteit	5. Bereik	6. Opbouw cultuurketen	7. Relatie tussen disciplines	8. (Financiële) verantwoordelijkheid	9. Verbinding met samenleving	Totaal	Oude score
Top	+	0	+	+	+	+	+	0	+	7 (G)	M
Beroepsbeoefening	+	0	+	+	+	+	0	0	+	6 (G)	M
Werkplaatsen	+	0	0	+	0	0	0	0	+	3 (V)	V
Toptalentontwikkeling	+	0	0	+	+	0	0	0	+	4 (V)	G
(Beroeps) opleiding	+	+	0	+	+	0	0	+	+	6 (G)	G
Jong talentontwikkeling	+	+	+	+	+	0	0	0	+	6 (G)	G
Amateurkunst	+	+	+	0	0	0	0	-	+	3 (V)	G
Cultuureducatie	+	+	+	0	0	0	-	0	+	3 (V)	G

Goed = G, Voldoende = V, Matig = M, Zwak = Z, Afwezig = A

Score: + = positief, - = negatief en 0 = weinig